

A network diagram with person icons connected by lines, overlaid on a background of a hand touching a screen. The icons are white with orange silhouettes, and the lines are white. The background is dark blue with glowing blue and orange lines.

Instrumentarium Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen

Inhoudsopgave

Inleiding	4
OESO-richtlijnen, UNGP's en OESO-richtsnoer	5
Richtlijnen vormen de basis van het Convenant	5
Risico volgens OESO-Richtlijnen en UNGP's - het perspectief van belanghebbenden.....	5
De OESO-richtlijnen (inclusief UNGP's)	6
Het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers	8
Beleid.....	11
Uitbesteding.....	26
Zelf beleggen	27
Gesegregeerde mandaten	28
Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds.....	28
Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds.....	28
Monitoring van de uitbesteding	40
Rapportage en transparantie	44
Dankwoord.....	55
Leden van de werkgroep.....	55
Vragen en meer informatie	55

Inleiding

In het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen¹ (hierna: het Convenant of het IMVB-Convenant) is afgesproken dat de betrokken Partijen² binnen één jaar na inwerkingtreding van het Convenant een instrumentarium zullen ontwikkelen met een advies voor teksten³ die deelnemende Pensioenfondsen⁴ kunnen opnemen in hun beleid, contracten met Externe Dienstverleners⁵, monitoring en rapportage. Hetgeen voorligt is hiervan het resultaat.

Conform de afspraken uit het Convenant is gepoogd het instrumentarium op een zinvolle en praktische manier toepasbaar te maken voor alle deelnemende Pensioenfondsen. Daarbij is rekening gehouden met de karakteristieken en beïnvloedingsmogelijkheden van verschillende Pensioenfondsen. Te denken valt aan de grootte, de beleggingsstrategieën en de verschillende Beleggingscategorieën⁶. Hierbij is de expertise van de betrokken Partijen benut.

Het instrumentarium is gemaakt voor grote én kleine Pensioenfondsen. De differentiatie zit in de verschillende producten. Grotere fondsen zullen vaker zelf beleggen of met gesegregeerde mandaten werken, terwijl kleinere fondsen sneller gebruik maken van beleggingsfondsen. Dit instrumentarium laat per situatie zien welke stappen gezet kunnen worden. Hiermee is er dus niet een deel voor grotere en een deel voor kleinere fondsen, maar kan ieder toch vinden wat deze nodig heeft.

Het instrumentarium is aanvullend aan het Servicedocument Verantwoord Beleggen van de Pensioenfederatie⁷. De Partijen zullen het gebruik en de effectiviteit van het instrumentarium monitoren. Geleerde lessen worden gebruikt om het instrumentarium te verbeteren. Updates van het instrumentarium zullen in dit document verwerkt worden.

---

¹ SER (2018), *Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen*.

² Voor de definitie van Partijen, zie pagina 59 van het Convenant SER (2018), *Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen*.

³ Zie paragraaf 7 van het Convenant SER (2018), *Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen*.

⁴ Voor de definitie van deelnemende Pensioenfondsen, zie pagina 57 van het Convenant SER (2018), *Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen*.

⁵ Voor de definitie van Externe Dienstverlener, zie pagina 58 van het Convenant SER (2018), *Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen*.

⁶ Voor de definitie van Beleggingscategorieën, zie pagina 57 van het Convenant SER (2018), *Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen*.

⁷ Pensioenfederatie (2016), Servicedocument Verantwoord Beleggen.

OESO-richtlijnen, UNGP's en OESO-richtsnoer

Richtlijnen vormen de basis van het Convenant

De basis van het IMVB-Convenant wordt gevormd door de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen⁸ (OESO-richtlijnen) en de UN Guiding Principles⁹ (UNGP's). Implementatie van de OESO-richtlijnen en UNGP's kan op verschillende manieren. In sommige landen wordt gekozen voor wetgeving. In Nederland is gekozen voor een aanpak met sectorconvenanten. Om te kunnen bepalen welke sectoren prioriteit zouden moeten hebben bij de convenanten, heeft de overheid door KPMG een MVO Sector Risico Analyse laten uitvoeren in 2013¹⁰. De financiële sector is geïdentificeerd als één van de sectoren met risico's in de keten. In hetzelfde jaar heeft de overheid advies aan de SER gevraagd over 'MVO-afspraken met bedrijfssectoren'. Het advies van de SER¹¹ kwam in april 2014 waarbij de SER adviseert convenanten als instrument in te zetten om de OESO-richtlijnen en de UNGP's te hanteren¹². Volgens deze richtlijnen worden bedrijven geacht de daadwerkelijke en mogelijke negatieve impact van hun handelen te identificeren, voorkomen en verminderen en verantwoording af te leggen over hoe zij omgaan met de geïdentificeerde risico's (ook wel: due diligence, MVO-risicomangement of gepaste zorgvuldigheid).

De OESO-richtlijnen en de UNGP's vormen dus een belangrijke basis voor het Convenant en geven richting aan de inhoud van het Convenant. Op een aantal plaatsen in het Convenant komen zaken terug die rechtstreeks voortvloeien uit de OESO-richtlijnen, zoals het uitvoeren van due diligence.

Risico volgens OESO-Richtlijnen en UNGP's - het perspectief van belanghebbenden

Vrijwel alle Nederlandse Pensioenfondsen hebben al een verantwoord beleggingsbeleid. Dat is ook vastgelegd in de Pensioenwet en Code Pensioenfondsen. Dit beleid is vaak opgesteld op basis van de Principles for Responsible Investment (UNPRI) of de UN Global Compact en/of volgt uit prioriteiten van de deelnemers in het Pensioenfonds. In het Convenant is afgesproken dat Pensioenfondsen inzicht in hun beleggingen krijgen en ernaar handelen in lijn met de OESO-richtlijnen en de UNGP's.

De grootste verschuiving in het adapteren van de OESO-richtlijnen en UNGP's is dat naast de financiële risico's voor het Pensioenfonds ook de risico's voor en negatieve impact op belanghebbenden in de (beleggings-)keten meegewogen worden. Belanghebbenden in deze context zijn de mensen die bijvoorbeeld in de omgeving van een fabriek of plantage wonen of er werken. Door due diligence conform de OESO-richtlijnen en UNGP's toe te passen op de beleggingsportefeuille komen zij in beeld. Op basis van deze due diligence kunnen

---

⁸ OESO (2011), *OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen*.

⁹ United Nations (2011), *Guiding Principles on Business and Human Rights*. De UNGP's richten zich op de verantwoordelijkheden van bedrijven (inclusief financiële instellingen) met betrekking tot mensenrechten. De UNGP's hebben het gedachtengoed van (mensenrechten-) due diligence geïntroduceerd. De OESO-richtlijnen hebben de UNGP's geïntegreerd. Op basis van de UNGP's is divers materiaal ontwikkeld dat kan ondersteunen bij de implementatie van due diligence. Zie bijvoorbeeld: <https://www.business-humanrights.org/en/un-guiding-principles>.

¹⁰ KPMG (2014), *MVO Sector Risico Analyse*

¹¹ SER (2014), *Advies 14/04 IMVO-convenanten*.

¹² Op de website van de Pensioenfederatie is een [infographic](#) beschikbaar die de relatie weergeeft tussen de OESO-richtlijnen en het IMVB-Convenant.

Pensioenfondsen de belangen van mogelijke benadeelden in de beleggingsketen meenemen in hun overwegingen.

In (komende) Europese wetgeving¹³ wordt het onderscheid tussen financiële duurzaamheidsrisico's en (duurzaamheids)risico's voor samenleving en milieu ook gemaakt, zoals bijvoorbeeld in de definities te lezen is:

“(t) ‘sustainability risk’ means an environmental, social or governance event or condition that, if it occurs, could cause an actual or a potential material negative impact on the value of the investment arising from an adverse sustainability impact.”

“(v) ‘sustainability factors’ mean environmental, social and employee matters, respect for human rights, anti-corruption and bribery matters.”

In het vervolg van dit document wordt een toelichting gegeven op de OESO-richtlijnen (inclusief de UNGP's) en het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers¹⁴. De volgende vragen worden beantwoord:

1. Waar komen ze vandaan?;
2. Wat houden ze in?;
3. Voor wie zijn ze bedoeld?;
4. Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen;
5. Status van de richtlijnen;
6. Waar kan ik meer informatie vinden?

De OESO-richtlijnen (inclusief UNGP's)

1. Waar komen ze vandaan?

De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen zijn in 1976 opgesteld door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Ze worden door 48 (OESO-)landen onderschreven, waaronder Nederland.

De OESO-richtlijnen zijn gebaseerd op diverse internationale verdragen zoals de International Labour Organisation (ILO) conventies en de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens. In 2000 en in 2011 zijn ze aangepast aan de laatste ontwikkelingen op het gebied van internationaal MVO en ketenverantwoordelijkheid, zoals in 2011 de integratie van de UNGP's.

2. Wat houden ze in?

In de richtlijnen zijn principes en standaarden opgenomen over internationaal verantwoord ondernemen. De onderwerpen die worden beschreven in de richtlijn gaan over:

- Algemeen bedrijfsbeleid: ondernemingen houden rekening met beleid in landen waar ze actief zijn en houden rekening met andere belanghebbenden;
- Informatieverstrekking: ondernemingen geven tijdig en accuraat informatie over alle relevante aspecten (financieel en niet-financieel) van hun activiteiten;
- Mensenrechten;
- Werkgelegenheid en arbeidsrechten;
- Milieu;
- Bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken en afpersing;
- Consumentenbelangen, wetenschap en technologie;

---

¹³ Proposal for a regulation European Parliament and of the Council on disclosures relating to sustainable investments and sustainability risks and amending Directive (EU) 2016/2341, 27-3-2019 (Provisional Agreement Resulting from Negotiations)

¹⁴ OECD (2017), *Responsible business conduct for institutional investors: Key considerations for due diligence under the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*.

- Mededinging en belastingen.

De belangrijkste wijzigingen in 2011 zijn:

- Ketenverantwoordelijkheid: dit betreft de gehele toeleveringsketen;
- Due diligence: het uitvoeren van een risicoanalyse en impact assessment op MVO-aspecten: de risico's voor mens en milieu;
- Leefbaar loon: een kostwinner moet een gezin kunnen onderhouden;
- Tijdelijke werkers en seizoenarbeiders: zij worden als werknemers gezien.

De wijzigingen in 2011 hebben in Nederland geleid tot de aanpak door middel van sectorconvenanten.

3. Voor wie zijn ze bedoeld?

De OESO-richtlijnen binden primair landen. De Nederlandse overheid heeft de OESO-richtlijnen onderschreven, net als 42 andere landen. Door zich hieraan te committeren, heeft Nederland zich verplicht o.a. te werken aan de promotie van de richtlijnen. Promotie van de richtlijnen betekent in dit geval implementatie van de richtlijnen door multinationale ondernemingen. Ondanks dat Pensioenfondsen stichtingen zijn, is bepaald dat door het internationale karakter van de beleggingen, de Pensioenfondsen ook onder de OESO-richtlijnen vallen.

4. Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen

Alle landen die de OESO-richtlijnen onderschrijven, moeten een Nationaal Contactpunt (NCP) inrichten.¹⁵ Een NCP heeft twee kerntaken:

- Bedrijven bekend maken met de OESO-richtlijnen en de toepassing ervan bevorderen;
- Behandelen van meldingen van personen of maatschappelijke organisaties (ngo's en vakbonden) over een vermeende schending van de richtlijnen door een multinationale onderneming.

Naast deze twee kerntaken heeft het Nederlandse NCP er in 2014 een nieuwe taak bij gekregen om, op verzoek van het kabinet, bedrijfsoverstijgend onderzoek uit te voeren.

5. Juridische status van de OESO-richtlijnen

De OESO-richtlijnen bevatten juridisch niet-bindende beginselen en normen voor verantwoord ondernemen, in overeenstemming met relevante wetgeving en internationale erkende normen. Echter, de landen die de OESO-richtlijnen onderschrijven gaan een bindende verplichting aan hen te implementeren.¹⁶

6. Waar kan ik meer informatie vinden?

- Op de [website](#) van het NCP zijn de OESO-richtlijnen te vinden. Ook is per onderdeel (bv. arbeid, belastingen, due diligence, etc.) nadere toelichting gegeven en extra informatie beschikbaar.
- Kort [filmpje](#) op YouTube waarin de OESO-richtlijnen worden toegelicht a.d.h.v. een fictieve casus.
- Informatie over de [UNGP's](#).
- Meer informatie over [passieve beleggingen](#): PRI How can a passive investor be a responsible investor.

¹⁵ <https://www.oesorichtlijnen.nl/ncp>.

¹⁶ <https://www.oesorichtlijnen.nl/binaries/oeso-richtlijnen/documenten/brochure/201/12/8/volledige-tekst-oeso-richtlijnen/oeso-richtlijnen-nl-se-vertaling-def-webversie.pdf> p. 6, voorwoord, Alinea 1.

- Meer informatie over de Sustainable Development Goals (SDG's) en het gebruik daarvan voor de convenantsdoelen.
- Meer informatie over het stellen van zinnvolle prestatie-indicatoren voor de rapportage over de effectiviteit van ESG-beleid.
- Een voorbeeldcasus hoe due diligence eruit kan zien.
- Een beknopte uitleg over de zes stappen van due diligence.

Het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers

1. Waar komt het vandaan?

De OESO heeft een aantal sectorspecifieke richtsnoeren ontwikkeld. Voor Pensioenfondsen is het in 2017 gepubliceerde richtsnoer 'Responsible business conduct for institutional investors' (hierna: het richtsnoer) van belang. Het richtsnoer geeft een invulling van de OESO-richtlijnen specifiek voor asset managers en asset owners. Het is een vertaalslag van de richtlijnen voor ondernemingen om handvatten te bieden aan institutionele beleggers voor de implementatie van de OESO-richtlijnen in de beleggingen.

2. Wat houdt het in?

Kernbegrippen uit de OESO-richtlijnen worden toegelicht vanuit het perspectief van institutionele beleggers. Het due diligence-proces en ondersteunende maatregelen bevatten zes stappen (zie hieronder ook figuur 1 en 2). Hierbij wordt ingegaan op:

- Het integreren van maatschappelijk verantwoord ondernemen (beleggen) in beleid en managementsystemen;
- Due diligence: identificeren en analyseren van risico's (negatieve impact) voor samenleving en milieu in de beleggingsportefeuille en bij potentiële beleggingen;
- Due diligence: voorkomen en verminderen van (potentiële) negatieve impact gebruikmakend van invloed (zie figuur 2 hieronder);
- Due diligence: monitoren van de implementatie en resultaten;
- Due diligence: communiceren (transparantie) over de aanpak en resultaten.
- (Bijdragen aan) herstel en verhaal. Afhankelijk van of het Pensioenfonds een negatieve impact veroorzaakt, hieraan bijdraagt of direct eraan verbonden is, worden hier verwachtingen aan verbonden¹⁷:

When investors cause/contribute to an adverse impact they are "...expected to address the impact through remediation and account for how it is addressed."

- When investors cause/contribute to an adverse impact they are "...expected to address the impact through remediation and account for how it is addressed."
- When directly linked they "...would not be expected to remediate, although may apply efforts to persuade the investee company to do so ...."

In de richtlijnen wordt gesproken over de negatieve impact die de onderneming:

- veroorzaakt (cause);
- waaraan deze bijdraagt (contribute);
- of waarmee de onderneming direct verbonden (directly linked) is door haar activiteiten, producten of diensten.

Pensioenfondsen hebben, als beleggers, in de regel alleen met 'directly linked' te maken maar in uitzonderlijke gevallen ook met 'contribute'¹⁸.

¹⁷ OECD (2017), *Responsible business conduct for institutional investors: Key considerations for due diligence under the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, p. 46.

¹⁸ Van 'contribute' kan voor Pensioenfondsen via de beleggingen alleen sprake zijn bij een substantiële bijdrage, zoals een handeling die een negatieve impact van een onderneming veroorzaakt of faciliteert of daartoe direct aanzet. Dit is bijvoorbeeld mogelijk in een situatie van een belegging met een meerderheidsbelang of een eigen bestuurszetel in de entiteit die dit effect veroorzaakt of er substantieel aan bijdraagt (bijvoorbeeld een general partner in private equity). De partijen in het Convenant Pensioenfondsen, en zo ook bijvoorbeeld de OESO zelf, verwachten dat de situaties van 'cause' en 'contribute' zich bij Pensioenfondsen in de praktijk niet of

3. Voor wie zijn ze bedoeld?

Institutionele belegger, asset owner en asset manager.

4. Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen

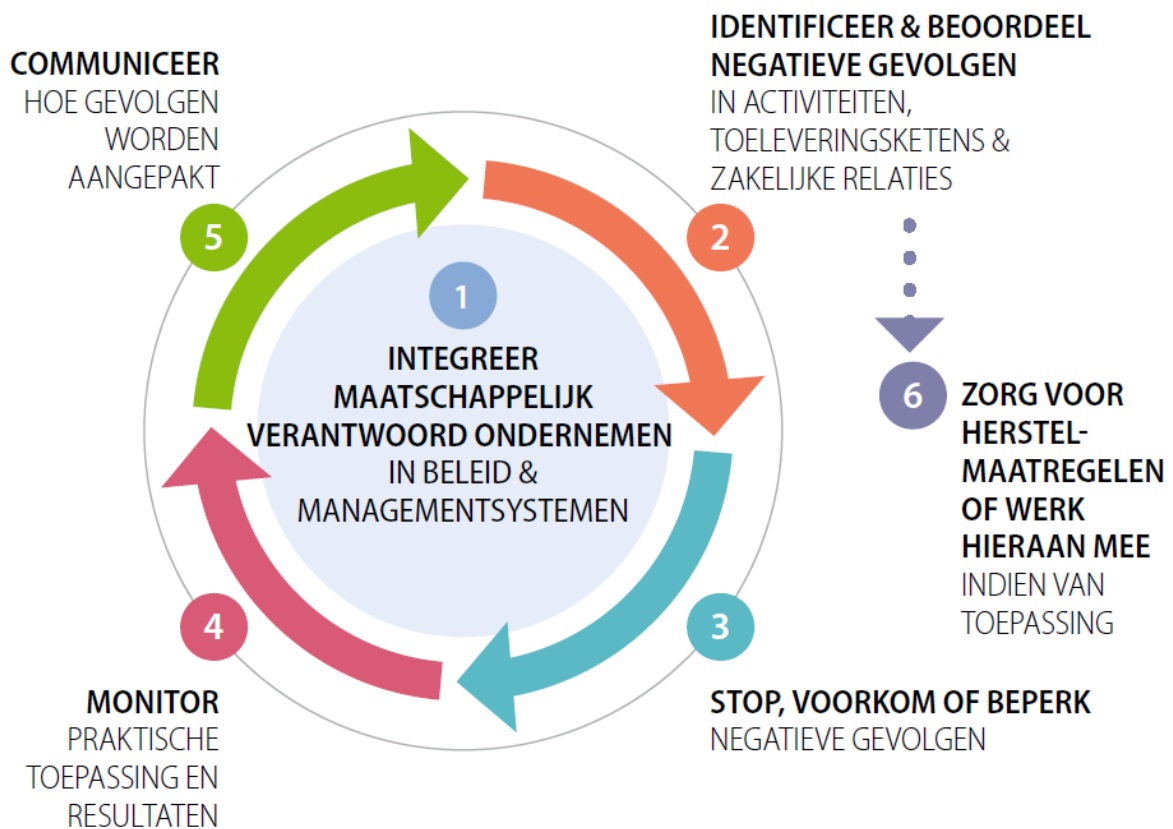
Zie de OESO-richtlijnen hierboven.

5. Status van het richtsnoer

Het richtsnoer bevat richtinggevende, niet bindende richtlijnen voor de interpretatie van de OESO-richtlijnen voor institutionele beleggers. Er gaat morele autoriteit van uit omdat het richtsnoer ontwikkeld is door de OESO in samenwerking met de sector, maatschappelijke organisaties, internationale organisaties en experts. In het Convenant is neergelegd (o.a. in artikel 1.4) dat partijen het richtsnoer zien als leidraad voor de implementatie van het Convenant.

6. Waar kan ik meer informatie vinden?

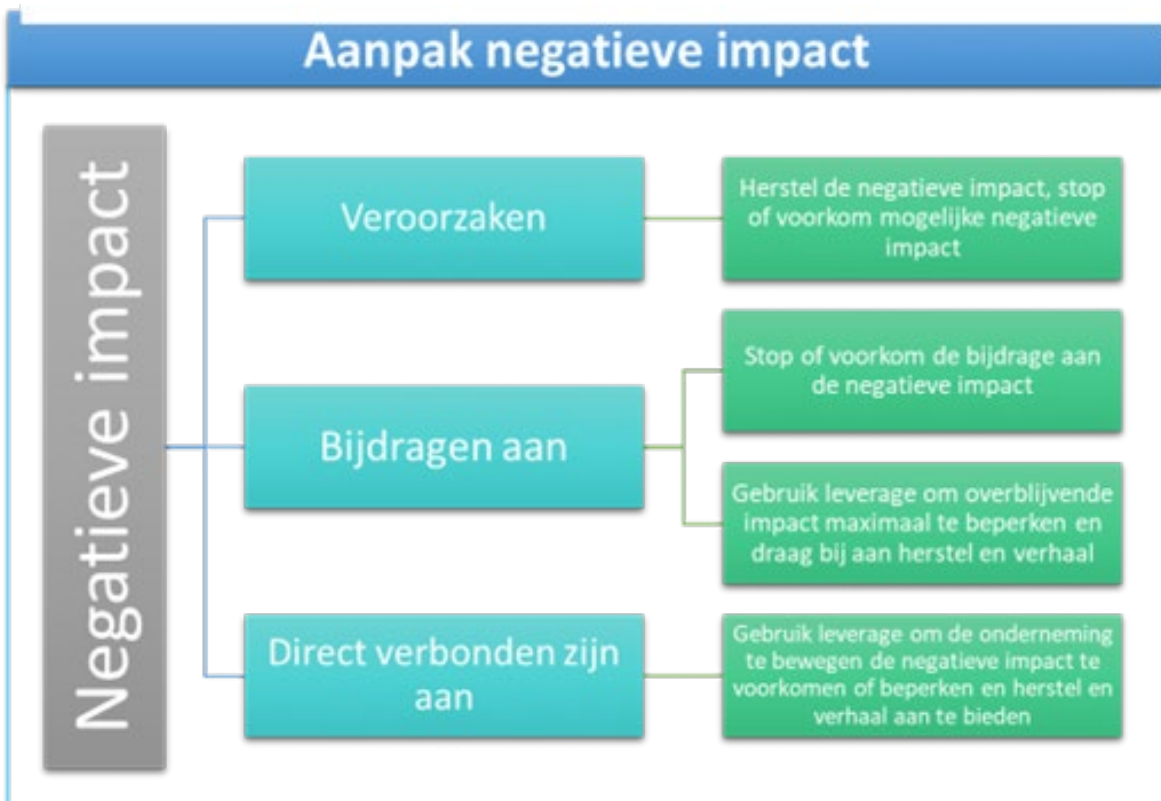
Het richtsnoer is beschikbaar via deze [link](#).

Figuur 1: due diligence-cyclus

zeer zelden voordoen. Toch wordt er in de tekst van het Convenant bij artikel 8.3 aandacht aan besteed. Dit volgt uit de OESO-richtlijn en is noodzakelijk voor het uitzonderlijke geval dat deze situatie zich toch voordoen.

Figuur 2 Verwachtingen M.B.T. Negatieve impacts bij veroorzaken, bijdragen aan en direct verbonden zijn aan

Beleid

Veel Pensioenfondsen hebben reeds een verantwoord beleggingsbeleid, waarin zij beschrijven hoe in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met Environmental, Social en Governance (ESG) factoren. Daarin verwijzen zij bijvoorbeeld naar de relevante standaarden, zoals OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (OESO-richtlijnen) de UN Global Compact (UNGC), de UN Principles for Responsible Investment (UNPRI) de Sustainable Development Goals (SDG's) of de G20/OESO Corporate Governance Principles. Echter, niet alle deelnemende Pensioenfondsen hebben beleid conform de OESO-richtlijnen en UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP's). Ook hebben niet alle deelnemende Pensioenfondsen bij het formuleren van hun ESG-beleid de OESO-richtlijnen en UNGP's als uitgangspunt genomen. Het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers is daarvoor de leidraad. Voor de deelnemende Pensioenfondsen geldt dat zij het ESG-beleid per 30 juni 2021 al in lijn brengen met de OESO-richtlijnen en UNGP's. In deze paragraaf worden handvatten, aanwijzingen en voorbeelden gegeven om hier actief invulling aan te geven.

In paragraaf 3.1 van het IMVB-Convenant wordt beschreven aan welke eisen het (verantwoord beleggen) beleid van deelnemende Pensioenfondsen moet voldoen. Tabel 1 bevat:

1. Een overzicht met de relevante artikelen uit het IMVB-Convenant;
2. Een toelichting op de criteria uit de convenanttekst;
3. Bijpassende voorbeeldteksten, rekening houdend met de karakteristieken van verschillende Pensioenfondsen;
4. Het document waarin u de betreffende voorbeeldtekst kunt opnemen.

TABEL 1: VOORBEELDTKSTEN BELEID.

[DIT BELEID BEVAT TENMINSTE:]

Artikel Convenant 3.1a Een commitment aan de OESO-richtlijnen en UNGP's		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
UNGP's: Dit zijn door de VN opgestelde richtlijnen die duidelijk maken wat de rol van staten is en welke verantwoordelijkheid het bedrijfsleven heeft in relatie tot mensenrechten. De UNGP's zijn een aanvulling op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en andere mensenrechtenstandaarden.	“[naam Pensioenfonds] onderschrijft de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. Daarbij gebruiken wij het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers als leidraad. Wij verwachten eveneens van onze externe fiduciaire managers, ESG-dienstverleners en/of	(Verantwoord) Beleggingsbeleid

<p>De UNGP's kennen drie pijlers: 'Protect', 'Respect' en 'Remedy'.</p> <p>OESO-richtlijnen: De OESO-richtlijnen zijn aanbevelingen die door de regeringen gezamenlijk worden gedaan aan multinationale ondernemingen. Ze bevatten beginselen en normen voor goed gedrag, in overeenstemming met de van toepassing zijnde wetgeving en internationaal erkende normen.</p> <p>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Het richtsnoer bevat richtinggevende, niet bindende richtlijnen voor de interpretatie van de OESO-richtlijnen. In het convenant is afgesproken (o.a. in paragraaf 1.4) dat partijen het richtsnoer zien als leidraad voor de implementatie van het convenant. Voor een uitgebreidere toelichting zie de paragraaf over de OESO-richtlijnen, UNGP's en OESO-richtsnoer.</p>	<p>vermogensbeheerders, en van ondernemingen waarin wij beleggen dat zij conform deze internationale standaarden handelen en dit publiekelijk kenbaar maken."</p>	
<p>Artikel Convenant 3.1b</p> <p>Een beschrijving hoe het deelnemende Pensioenfonds de verschillende ESG due diligence- stappen conform de OESO-richtlijnen en de UNGP's invult en verankert in de uitbesteding, monitoring en rapportage van externe dienstverleners.</p>		
<p>Toelichting</p>	<p>Voorbeeldtekst</p>	<p>Document</p>
<p>1) Integreer maatschappelijk verantwoord ondernemen in beleid en managementsystemen</p> <p>Voor uitleg, zie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>¹⁹ pag. 21 - 25 • <u>De OESO Handreiking voor maatschappelijk verantwoord ondernemen</u>²⁰ pag. 26 - 28 	<p>"Wij onderschrijven dat [...] en daarom hebben wij bij de ontwikkeling van ons ESG-beleid de volgende internationale normen en verdragen als uitgangspunt genomen: [...]."</p> <p>"We onderschrijven de ESG-due diligence stappen conform het OESO-richtsnoer."</p>	<p>(Verantwoord) Beleggingsbeleid</p>

¹⁹ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors.

²⁰ OECD (2019), OESO Due Diligence Handreiking voor IMVO, (Dit is de Nederlandse vertaling van de "OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct").

	<p>"Wij streven via onze beleggingen naar (maatschappelijke) langetermijnwaardecreatie. In onze contracten met externe dienstverleners hebben wij daarom [...]."</p> <p>"De due diligence wordt uitgevoerd door [...]."</p>	
<p>2) Identificeer en beoordeel daadwerkelijke en potentiële negatieve gevolgen van de activiteiten, producten of diensten van de onderneming</p> <p>Voor uitleg, zie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>²¹ pag. 26 – 31 (info beschikbaar per asset class op pag. 31) • <u>De OESO Handreiking voor maatschappelijk verantwoord ondernemen</u>²² pag. 26 – 28 <p>Niet alles hoeft in één keer. Voor meer toelichting over prioriteren, zie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>SHIFT Explanatory Note</u>²³ 	<p>"Bij het screenen van onze beleggingsportefeuille worden (potentiële) negatieve impacts op samenleving en milieu geïdentificeerd. Daarbij worden de meest ernstige negatieve impacts geprioriteerd op basis van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ernst • Schaal • Onomkeerbaarheid <p>Tevens wordt de mate van waarschijnlijkheid meegewogen."</p> <p>"De prioriteiten die door de deelnemersvoorkeuren naar voren komen worden door de Pensioenfondsen meegenomen."</p> <p>"Bij het beoordelen van onze geïdentificeerde daadwerkelijke en potentiële negatieve impact betrekken wij indien nodig externe belanghebbenden en experts, zoals [...]."</p> <p>De verdere invulling hiervan staat beschreven in: [...]²⁴"</p>	<p>(Verantwoord) Beleggingsbeleid</p>

²¹ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors.

²² OECD (2019), OESO Due Diligence Handreiking voor IMVO, (Dit is de Nederlandse vertaling van de "OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct").

²³ SHIFT (2016), Explanatory Note on Prioritization for the Dutch Sector Covenant Process.

²⁴ Het gaat hier om beleid van het Pensioenfonds zelf en niet om beleid van Externe Dienstverleners.

<p>3) Stop, voorkom en beperk negatieve gevolgen</p> <p>Voor uitleg, zie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>²⁵ pag. 32 - 42 • <u>De OESO Handreiking voor maatschappelijk verantwoord ondernemen</u>²⁶ pag. 33 – 35 	<p>“Wij trachten negatieve gevolgen te voorkomen door gebruik te maken van de volgende ESG- criteria in onze beleggingsportefeuille (...)”</p> <p>“Onze contracten met externe dienstverleners of onze selectiecriteria van beleggingsfondsen geven duidelijk aan dat onze investeringen aan de volgende ESG-criteria dienen te voldoen (...)”</p> <p>“Wanneer ondernemingen in onze beleggingsportefeuille (potentieel) negatieve impact veroorzaken gebruiken wij onze invloed om deze impact te voorkomen en/of te mitigeren en herstel en/of verhaal mogelijk te maken.</p> <p>Dit doen wij onder andere via engagement en/of door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.”</p> <p>“Wij werken samen met de volgende initiatieven die ons in staat stellen om, binnen de wettelijke perken, onze invloed te vergroten ten aanzien van de externe dienstverleners en de bedrijven in onze beleggingsportefeuille om negatieve gevolgen te voorkomen en te stoppen (...)”</p> <p>Het uitsluiten van ondernemingen is een mogelijke laatste stap als niets anders rest.</p>	
<p>4) Monitor de praktische toepassing en resultaten</p> <p>Voor uitleg, zie:</p>	<p>“Wij monitoren de voortgang van onze investeringen door [periode] te onderzoeken (o.m. door middel van screenings, impact assessments, data-analyses, gesprekken met</p>	

²⁵ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: *Responsible business conduct for institutional investors*.

²⁶ OECD (2019), OESO Due Diligence Handreiking voor IMVO, (Dit is de Nederlandse vertaling van de "OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct").

<ul style="list-style-type: none"> • Het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>²⁷ pag. 42 - 45 • <u>De OESO Handreiking voor maatschappelijk verantwoord ondernemen</u>²⁸ pag. 36 	<p>experts, etc.) naar de ESG-effectiviteit van onze investeringen.”</p> <p>“Wij monitoren de voortgang en impact van ons ESG-beleid door [periode] een rapportage te ontvangen van [externe dienstverlener] en hierover in gesprek te gaan met de dienstverleners en, waar nodig, met de bedrijven in onze portefeuille. Waar nodig sturen wij dan bij.”</p> <p>“Jaarlijks leggen wij aan onze deelnemers en anderen belanghebbenden verantwoording af door [geef aan waar verantwoording wordt afgelegd, bijvoorbeeld publieke rapportage, stakeholder meeting, statement op de website]”</p>	
<p>5) Communiceer hoe negatieve gevolgen worden aangepakt</p> <p>Voor uitleg, zie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>²⁹ pag. 42 - 45 • <u>De OESO Handreiking voor maatschappelijk verantwoord ondernemen</u>³⁰ pag. 37 	<p>“Over de uitvoering van ons engagement- en stembeleid rapporteren wij in [...]. Hierin benoemen wij de voortgang, escalatiestrategieën en bedrijven die zijn verkocht na een onsuccesvolle dialoog.”</p> <p>Bijvoorbeeld: “Jaarlijks leggen wij aan onze deelnemers en anderen belanghebbenden verantwoording af door [geef aan waar verantwoording wordt afgelegd, bijvoorbeeld publieke rapportage, stakeholder meeting, statement op de website]. Hierin geven wij informatie over de volgende onderwerpen:</p>	

²⁷ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: *Responsible business conduct for institutional investors*.

²⁸ OECD (2019), OESO Due Diligence Handreiking voor IMVO, (Dit is de Nederlandse vertaling van de "OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct").

²⁹ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: *Responsible business conduct for institutional investors*.

³⁰ OECD (2019), OESO Due Diligence Handreiking voor IMVO, (dit is de Nederlandse vertaling van de "OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct").

	<ul style="list-style-type: none"> • De gesprekken die wij met externe dienstverleners en bedrijven gevoerd hebben en de resultaten daarvan • De actieplannen die wij, onze externe dienstverleners en de bedrijven in onze portefeuille hebben opgesteld om de negatieve gevolgen te voorkomen en te stoppen • Onze beslissingen m.b.t. desinvesteringen • Onze beslissingen m.b.t. stemmen op aandeelhoudersvergaderingen • Etc.” <p>Bedrijven die momenteel zijn aangeduid als bedrijven met een aanzienlijke negatieve impact</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Bedrijf</th> <th>UNGC</th> <th>OESO</th> <th>UNGP</th> <th>Vooruitgang** (Ja / Nee / Betrokkenheidsprobleem***)</th> <th>Laatste actie</th> <th>aantal acties**</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Danske Bank A/S</td> <td>Principe 10: Bedrijven dienen elke vorm van corruptie tegen te gaan, inclusief afpersing en omkoping</td> <td>Hoofdstuk VII – Bestrijding van corruptie, omkopingverzoeken, en afpersing</td> <td>N/A</td> <td>Nee</td> <td>18/01/21</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Energy Transfer LP</td> <td>Principe 1: Bedrijven dienen de internationaal aanvaarde mensenrechten te steunen en te respecteren</td> <td>Hoofdstuk IV – Mensenrechten</td> <td>Principes 11 tot 15 – Respect voor de mensenrechten; Principe 16 – Beleidsverbintenis; Principe 31 – Effectieve buitenrechtelijke klachtenmechanismen</td> <td>Engagementskwestie</td> <td>18/07/2021</td> <td>1</td> </tr> </tbody> </table> <p><i>Figuur 3 voorbeeld van communicatie over negatieve gevolgen van Pensioenfonds PNO Media ³¹</i></p>	Bedrijf	UNGC	OESO	UNGP	Vooruitgang** (Ja / Nee / Betrokkenheidsprobleem***)	Laatste actie	aantal acties**	Danske Bank A/S	Principe 10: Bedrijven dienen elke vorm van corruptie tegen te gaan, inclusief afpersing en omkoping	Hoofdstuk VII – Bestrijding van corruptie, omkopingverzoeken, en afpersing	N/A	Nee	18/01/21	3	Energy Transfer LP	Principe 1: Bedrijven dienen de internationaal aanvaarde mensenrechten te steunen en te respecteren	Hoofdstuk IV – Mensenrechten	Principes 11 tot 15 – Respect voor de mensenrechten; Principe 16 – Beleidsverbintenis; Principe 31 – Effectieve buitenrechtelijke klachtenmechanismen	Engagementskwestie	18/07/2021	1	
Bedrijf	UNGC	OESO	UNGP	Vooruitgang** (Ja / Nee / Betrokkenheidsprobleem***)	Laatste actie	aantal acties**																	
Danske Bank A/S	Principe 10: Bedrijven dienen elke vorm van corruptie tegen te gaan, inclusief afpersing en omkoping	Hoofdstuk VII – Bestrijding van corruptie, omkopingverzoeken, en afpersing	N/A	Nee	18/01/21	3																	
Energy Transfer LP	Principe 1: Bedrijven dienen de internationaal aanvaarde mensenrechten te steunen en te respecteren	Hoofdstuk IV – Mensenrechten	Principes 11 tot 15 – Respect voor de mensenrechten; Principe 16 – Beleidsverbintenis; Principe 31 – Effectieve buitenrechtelijke klachtenmechanismen	Engagementskwestie	18/07/2021	1																	
<p>6) Zorg voor herstelmaatregelen of werk hieraan mee wanneer dit van toepassing is</p> <p>Voor verder uitleg, zie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>³² pag. 45 – 48 	<p>Zie ook stap 3:</p> <p>“Wanneer ondernemingen in onze beleggingsportefeuille (potentieel) negatieve impact veroorzaken gebruiken wij onze invloed om deze impact te voorkomen en/of te mitigeren en herstel en/of verhaal mogelijk te maken.</p>																						

³¹ <https://pnomediamedia.nl/uploads/files/downloads/2021-q3-kwartaalrapportage-verantwoord-beleggen.pdf>

³² OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors.

<ul style="list-style-type: none"> • <u>De OESO Handreiking voor maatschappelijk verantwoord ondernemen</u>³³ pag. 38 – 39 	<p>Dit doen wij onder andere via engagement en/of door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.”</p> <p>“Wanneer ondernemingen waarin wij beleggen negatieve impact hebben veroorzaakt c.q. daaraan hebben bijgedragen, verlangen wij dat zij herstel en/of verhaal voor benadeelden bieden c.q. daaraan bijdragen. Wanneer ondernemingen waarin wij beleggen direct verbonden zijn met de negatieve impact, verlangen wij dat zij hun invloed aanwenden om herstel en/of verhaal voor benadeelden mogelijk te maken. Wanneer wij zelf ernstige negatieve impact veroorzaakt hebben c.q. hieraan hebben bijgedragen zullen wij zelf herstel en/of verhaal voor benadeelden bieden c.q. daaraan bijdragen.”</p>	

³³ OECD (2019), OESO Due Diligence Handreiking voor IMVO, (Dit is de Nederlandse vertaling van de "OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct").

Artikel Convenant 3.1c

Een toelichtende tekst op thematische aandachtsgebieden, inclusief gebruik van standaarden, die de deelnemende Pensioenfondsen op basis van informatie komende uit een ESG due diligence-procedure als risicovol beoordelen, en op thematische aandachtsgebieden die volgen uit prioriteiten van de achterban van het betreffende deelnemende Pensioenfonds.

Toelichting

Meer informatie over de thematische aandachtsgebieden vindt u op de [website van de Pensioenfederatie](#) en de [website van het convenant](#).

Voorbeeldtekst

Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de VN

Figuur 4 Voorbeeld over rapporteren thematisch beleid van Pensioenfonds PNO Media³⁴

Document

(Verantwoord)
Beleggingsbeleid

³⁴ <https://pnomedia.nl/uploads/files/downloads/2021-q3-kwartaalrapportage-verantwoord-beleggen.pdf>

Artikel Convenant 3.1d

Informatie over de activiteiten waar het individuele deelnemende Pensioenfonds niet in zal beleggen.

Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Er zijn verschillende manieren waarop een Pensioenfonds hier invulling aan kan geven. Hieronder worden drie voorbeelden uitgewerkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitsluitingen: sommige Pensioenfondsen hebben specifieke criteria op basis waarvan zij beleggingen uitsluiten van het beleggingsuniversum; • Insluitingen: andere fondsen hebben juist criteria op basis waarvan zij ondernemingen insluiten in het beleggingsuniversum; <p>Indexaanpassingen: Sommige fondsen hebben een aangepaste beleggingsindex en/of selecteren indexen met duurzaamheidskenmerken. Het kan zijn dat meerdere van de bovenstaande opties op uw Pensioenfonds van toepassing zijn.</p> <p>Wanneer (een van) de opties alleen op specifieke Beleggingscategorieën van toepassing is, kunt u dat aangeven.</p>	<p>“Wij beleggen niet in [producten/activiteiten] omdat [afweging waarom deze activiteiten/producten zijn uitgesloten]. We hanteren hierbij de volgende definitie: [kwalitatieve en/of kwantitatieve omschrijving, bijvoorbeeld nadere definitie van de producten/activiteiten en grenspercentage van omzet van een onderneming uit bepaalde producten/activiteiten]. Dit is van toepassing op de [alle beleggingen/de volgende Beleggingscategorieën: betreffende categorieën].”</p> <p>“Wij beleggen alleen in [activiteiten/producten/ondernemingen/overheden] die voldoen aan de volgende criteria: [criteria]. Dit is van toepassing op de [alle beleggingen/de volgende Beleggingscategorieën: betreffende categorieën].”</p> <p>“Wij hebben onze beleggingsindex voor de beleggingscategorie [betreffende categorie]: samengesteld op basis van de volgende criteria: [criteria].”</p>	<p>(Verantwoord) Beleggingsbeleid</p>

Artikel Convenant 3.1e

De stemaanpak voor beursgenoteerde ondernemingen en de engagement aanpak voor beursgenoteerde ondernemingen en corporate credits, direct of via de uitbesteding, gericht op het stimuleren van langetermijnwaardecreatie bij ondernemingen.

Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Stemaanpak Voor de stemaanpak voor beursgenoteerde ondernemingen kunt u de volgende teksten als voorbeeldtekst gebruiken:</p>	<p>“Wij oefenen ons stemrecht en andere aan aandelen verbonden rechten in beursgenoteerde ondernemingen waarin is belegd op een geïnformeerde manier uit. Dit doen we bij [alle beursgenoteerde ondernemingen waarin we</p>	<p>Stembeleid/ stemrichtlijnen</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Zie principe 7 (p.32) van de <u>Nederlandse Stewardship Code</u>^{35 36} • Zie voor (proxy)voting p.17 van de <u>Principles for Responsible Investment (PRI), 2016</u>³⁷ <p>De hiernaast opgenomen voorbeeldtekst is grotendeels gebaseerd op principe 7 van de Nederlandse Stewardship Code.</p>	<p>beleggen/omschrijving van de selectie van beursgenoteerde ondernemingen waar wordt gestemd/wij stemmen altijd op aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven waar wij (potentiële) negatieve impacts hebben geïdentificeerd].”</p> <p>“Middels onze stemaanpak houden wij toezicht op de beursvennootschappen waarin is belegd ten aanzien van materiële aangelegenheden, waaronder, maar niet beperkt tot, het bedrijfsmodel van de vennootschap voor het creëren van langetermijnwaarde, de strategie van de vennootschap, prestaties en risico’s en kansen, de kapitaalstructuur, maatschappelijke en ecologische effecten, corporate governance en corporate actions zoals fusies en overnames. Materiële aangelegenheden zijn aangelegenheden die waarschijnlijk een significant effect zullen hebben op het vermogen van de onderneming om langetermijnwaarde te creëren.”</p> <p>“Wij publiceren op onze website: a) ten minste eenmaal per jaar/kwartaal hoe wij hebben gestemd op de algemene vergadering van de beursgenoteerde ondernemingen waarin wij belegd hebben, per individuele onderneming en per stempunt en b) ten minste eenmaal per jaar een algemene beschrijving van ons stemgedrag tijdens algemene vergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin wij belegd hebben en een toelichting bij de belangrijkste stemmingen. In het geval dat wij een stem uitbrengen</p>	
---	--	--

³⁵ Eumedion, Pensioenfederatie (2019), *Verantwoord en betrokken aandeelhouderschap*. Opgehaald van <https://www.eumedion.nl/nl/public/kennisbank/best-practices/2018-12-servicedocument-nederlandse-stewardship-code.pdf>

³⁶ Eumedion (2018), Nederlandse Stewardship Code.

³⁷ PRI (2016), Investment Policy: Process & Practice, a guide for asset owners.

	tegen een voorstel van het bestuur of ons onthouden van stemming bij een voorstel van het bestuur, leggen wij de redenen voor ons stemgedrag op eigen initiatief of op verzoek van de beursgenoteerde onderneming uit aan het bestuur van die onderneming.”	
Heeft uw Pensioenfonds een eigen stembeleid of stemrichtlijnen? Dan kunt u daarnaar verwijzen.	“Zie ons stembeleid/onze stemrichtlijnen: [link naar stembeleid/stemrichtlijnen].”	(Verantwoord) Beleggingsbeleid
Sluit uw Pensioenfonds zich aan bij het stembeleid/de stemrichtlijnen van (een) externe dienstverlener(s), bijvoorbeeld een fiduciair manager, specifieke ESG-dienstverlener of vermogensbeheerder, dan kunt u naar het stembeleid/de stemrichtlijnen van uw externe dienstverlener(s) verwijzen. U kunt dan bij de selectie van externe dienstverleners vragen in hoeverre hun stembeleid/stemrichtlijnen aansluiten bij de Nederlandse Stewardship Code.	“Wij sluiten ons aan bij het stembeleid/de stemrichtlijnen van [naam externe dienstverlener(s)]: [link(s) naar het stembeleid/de stemrichtlijnen externe dienstverlener(s)]. Dit is van toepassing op [al onze beleggingen in beursgenoteerde aandelen/omschrijving van de typen beursgenoteerde aandelen waarop dit van toepassing is].”	(Verantwoord) Beleggingsbeleid
Engagementaanpak In uw engagementbeleid kunt u gebruik maken van de onderdelen “ <i>Individual engagement</i> ” en “ <i>Collaborative engagement</i> ” (p.17) van de <u>PRI Investment Policy Guide for Asset Owners</u> ³⁸ . Belangrijke onderdelen om op in te gaan bij individuele engagement zijn: <ul style="list-style-type: none"> • Verwachtingen en (lange termijn) doelen voor engagement inclusief een tijdpad; 	“Wij gaan in gesprek met bedrijven waar wij (potentiële) negatieve impacts hebben geïdentificeerd. <ul style="list-style-type: none"> • Engagement op basis van negatieve impact bevat voor ons vier doelstellingen: <ul style="list-style-type: none"> ○ De negatieve impact moet worden beëindigd; ○ De onderneming moet zorgen voor herstel en/of verhaal voor benadeelden; 	

³⁸ Principles for Responsible Investment (PRI) (2016) Investment Policy: Process & Practice - A Guide for Asset Owners.

<ul style="list-style-type: none"> • Het proces voor het identificeren van ESG-risico's en kansen op basis waarvan prioriteiten worden gesteld voor de dialoog met ondernemingen; • ESG-belangen/ -zorgen waarover u engagement wilt voeren; • Hoe het succes van engagementactiviteiten gemeten wordt; • Escalatiestrategieën wanneer ondernemingen niet naar tevredenheid reageren; • Transparantie – de mate van rapportage over deze activiteiten. <p>Indien er op basis van onsuccesvol engagement wordt besloten om te desinvesteren, dient u, in het kader van 'responsible divestment,' in de rapportage aan te geven: 1) of er sprake was van een tijdsgebonden strategie, en 2) op wat voor manier u rekening heeft gehouden met mogelijk negatieve gevolgen voor benadeelden, en indien van toepassing: wat voor stappen u heeft ondernomen om die negatieve gevolgen te mitigeren. (Zie ook: OECD, 'Responsible business conduct for institutional investors,' 40 – 47, https://mneguidelines.oecd.org/RBC-for-Institutional-Investors.pdf)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ De onderneming moet voldoende maatregelen nemen om toekomstige incidenten te voorkomen; ○ De onderneming moet transparant zijn over de genomen maatregelen. <ul style="list-style-type: none"> • Wij maken tijdsgebonden afspraken met bedrijven en monitoren de voortgang; • Waar relevant betrekken wij daarbij stakeholders, inclusief benadeelden: [partijen die u als stakeholder ziet]; • Daarbij richten wij ons in het bijzonder op ESG-onderwerpen die: <ul style="list-style-type: none"> ○ Financieel materieel zijn; ○ De meest ernstige negatieve impact voor samenleving en milieu veroorzaken; ○ Voor onze deelnemers van belang zijn. • Wij beoordelen een engagementtraject als succesvol als alle tijdgebonden doelen bereikt zijn; • Wanneer ondernemingen niet binnen de vooraf gestelde termijn naar tevredenheid reageren op onze engagementinspanningen kunnen wij op de volgende manieren escaleren: <ul style="list-style-type: none"> ○ Samenwerking met andere beleggers aangaan/intensiveren om de dialoog meer kracht bij te zetten; ○ Stemmen, bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tegen de benoeming van relevante bestuurders; ▪ Tegen het beloningsvoorstel van relevante bestuurders; ▪ Op aandeelhoudersvoorstellen 	
---	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Samenwerking met andere stakeholders (bijvoorbeeld marktpartijen, vakbonden of maatschappelijke organisaties) aangaan/intensiveren om de dialoog meer kracht bij te zetten; ○ Publieke uitingen om de dialoog meer kracht bij te zetten; ○ Aandeelhoudersvoorstellen in lijn met de doelen van het engagementtraject (mede-)indienen; ○ Juridische procedures opstarten in lijn met de doelen van het engagementtraject. • Wij leggen jaarlijks in ons jaarverslag verantwoord beleggen verantwoording af over de engagementtrajecten die we in het jaar daarvoor gevoerd hebben. Voor zover dat geen afbreuk doet aan de effectiviteit van (lopende) engagementtrajecten rapporteren wij over de voortgang en resultaten van engagementtrajecten." 	
<p>Artikel Convenant (meer) 3.1f</p> <p>Een omschrijving hoe (maatschappelijke) waardecreatie op de lange termijn als een leidend principe door het deelnemende Pensioenfonds wordt gehanteerd.</p>		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
Principe 2 (p.31) van de <u>Nederlandse Stewardship Code</u> ^{39 40} geeft een beschrijving van (maatschappelijke) waardecreatie op de lange termijn voor Pensioenfondsen. "Zo stelt het eerste principe uit de Stewardship Code dat een stewardshipbeleid gericht moet zijn op het bevorderen van	"Wij streven via onze beleggingen naar (maatschappelijke) langetermijnwaardecreatie. Wij verwerken dit leidend principe op de volgende manier in ons beleid:" [zie toelichting voor beleidselementen]	Beleggingsbeginselen, strategisch beleggingsbeleid en/of (verantwoord) beleggingsbeleid

³⁹ Eumedion, Pensioenfederatie (2019), *Verantwoord en betrokken aandeelhouderschap*. Opgehaald van <https://www.eumedion.nl/nl/public/kennisbank/best-practices/2018-12-servicedocument-nederlandse-stewardship-code.pdf>.

⁴⁰ Eumedion (2018), Nederlandse Stewardship Code.

<p>langetermijnwaardecreatie door beursvennootschappen, in lijn met de fiduciaire verantwoordelijkheid van Pensioenfondsen, levensverzekeraars en vermogensbeheerders om rendement te behalen voor hun begunstigen en cliënten." Het gaat hierbij niet alleen om het financiële belang voor Pensioenfondsen maar ook om het maatschappelijke belang, waarbij zowel sociale als milieuaspecten worden meegewogen.</p> <p><i>'Bij de beoordeling van de kansen om langetermijnwaarde te creëren, de risico's, de strategie en de prestaties van de betreffende beursvennootschap, is het van belang om milieu- (waaronder risico's en kansen gerelateerd aan klimaatverandering), sociale en governance-informatie (waaronder de samenstelling van het bestuur en diversiteit) in overweging te nemen naast financiële informatie.'</i> Uit: <i>Servicedocument Verantwoord en betrokken aandeelhouderschap, van de PF/Eumedion.</i></p> <p>Het gaat bij dit punt uit het Convenant over de totale beleggingsstrategie van het Pensioenfonds. Dit in tegenstelling tot het vorige punt, 3.1e, over engagement en het stimuleren van langetermijnwaardecreatie bij ondernemingen waarin wordt belegd. Het hanteren van langetermijnwaardecreatie als leidend principe kunt u bijvoorbeeld op de volgende manier meenemen in het beleid van een Pensioenfonds:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selectie van beleggingscategorieën op basis van reële economische activiteiten en onderliggende waardecreatie; • Selectie van strategieën binnen een bepaalde beleggingscategorie, bijvoorbeeld voor private equity 	<p>Wij verwachten van onze dienstverleners overeenkomstig ons beleid en doelstellingen te handelen en streven naar langjarige samenwerking teneinde onze doelstellingen [zie toelichting] gezamenlijk te realiseren."</p>	
---	---	--

<p>een focus op groeistrategieën op middellange termijn;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Absolute doelstellingen voor (over)rendement op de lange termijn (in plaats van relatieve doelstellingen ten opzichte van een benchmark); • Selectie van vermogensbeheerders, producten of individuele beleggingstitels op basis van vooruitkijkende strategieën voor de lange termijn (niet alleen op basis van rendementen uit het verleden) en rekening houdend met maatschappelijke waardecreatie (meewegen van ESG-informatie in plaats van alleen financiële informatie); • Mandaten/ contracten van externe dienstverleners met een voldoende lange looptijd; • Waar beloning van externe dienstverleners is gekoppeld aan financiële prestaties, een koppeling aan prestaties over een voldoende lange termijn. <p>De hiernaast opgenomen voorbeeldtekst is hier grotendeels op gebaseerd.</p> <p>Verder wordt de volgende toelichting bij principe 2 gegeven:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elke corporate action moet op zijn eigen merites worden beoordeeld, daarbij rekening houdend met de belangen van andere belanghebbenden van de Nederlandse beursvennootschap waarin is belegd. • Bij de beoordeling van de kansen om langetermijnwaarde te creëren, de risico's, de strategie en de prestaties van de Nederlandse beursvennootschappen waarin is belegd, is het van essentieel belang om milieu- (waaronder risico's en kansen gerelateerd aan klimaatverandering), sociale- en governance-informatie (waaronder de samenstelling van het bestuur en diversiteit) in overweging te nemen naast financiële informatie. 		
---	--	--

• Materiële aangelegenheden kunnen ontwikkelingen op korte, middellange en lange termijn omvatten.		

Uitbesteding

Veelal wordt de uitvoering van het (verantwoord) beleggingsbeleid van Pensioenfondsen uitbesteed aan externe dienstverleners. Hierbij blijven de deelnemende Pensioenfondsen zelf verantwoordelijk voor de implementatie van de OESO-richtlijnen en de UNGP's in de beleggingscategorieën. In paragraaf 4.1 van het IMVB-Convenant wordt beschreven op welke wijze het verantwoord beleggingsbeleid in de beleggingscategorieën van de Pensioenfondsen, alsmede de implementatie daarvan, in lijn met de OESO-richtlijnen en de UNGP's, wordt verankerd in contracten met externe dienstverleners.

Onder externe dienstverleners wordt in het IMVB-Convenant bedoeld: "Een dienstverlener die is aangesteld door een deelnemend Pensioenfonds en op basis van een schriftelijke overeenkomst de taak op zich neemt om relevante afspraken uit dit Convenant ten behoeve van een deelnemend Pensioenfonds te implementeren."⁴¹

Dit hoofdstuk van het instrumentarium bespreekt de uitbesteding aan een fiduciair manager of vermogensbeheerders en op welke wijze de convenantsafspraken met die partijen in nieuwe contracten geborgd kunnen worden. Wanneer er contracten worden aangegaan met een ander type externe dienstverleners, zoals ESG-dataproviders, engagementproviders, proxy-vote serviceproviders, ESG-consultants of andere dienst- of productverlenende organisaties die één of meer van de due diligence stappen uitvoeren, kan het Pensioenfonds in de contracten vaststellen welke van de due diligence=stappen wordt afgenomen, en op welke wijze de externe dienstverlener daarover aan het Pensioenfonds dient te rapporteren. De beschrijving hiervan is opgenomen bij 3.1b.

Als beleggingscategorieën worden binnen het Convenant onderscheiden⁴²:

- Beursgenoteerde aandelen;
- Leningen aan overheden (staatsobligaties);
- Leningen aan ondernemingen (corporate credit);
- Onroerend goed;

---

⁴¹ Zie de definitie van "Externe Dienstverlener" op p.58 van het IMVB-Convenant.

⁴² Zie de definitie van "Beleggingscategorieën" op p.57 van het IMVB-Convenant.

- Private equity;
- Infrastructuur.

De karakteristieken van Pensioenfondsen en verschillende beleggingscategorieën bepalen de beïnvloedingsmogelijkheden van een Pensioenfonds op die uitbestedingsrelatie. Er is een grote variëteit aan uitbestedingsrelaties, contracten en bijbehorende beïnvloedingsmogelijkheden in de pensioensector. In dit instrumentarium worden deze wijzen van uitbesteding besproken:

- Gesegregeerde mandaten;
- Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds;
- Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds.

In uitzonderlijke gevallen komt het voor dat een Pensioenfonds zelf belegt en dus ook direct verantwoordelijk is voor de uitvoering van het (verantwoord) beleggingsbeleid. In dat geval hoeft het Pensioenfonds de bepalingen uit artikel 4.1 van het IMVB-Convenant niet in contracten met externe dienstverleners op te nemen, maar moet het Pensioenfonds zelf aan die criteria voldoen.

In het beleid van het Pensioenfonds (of de fiduciair) is het belangrijk om goed te beschrijven hoe het Pensioenfonds (of de fiduciair) deze verschillende elementen combineert tot een coherente aanpak, terwijl in de contracten met afzonderlijke dienstverleners vooral moet worden vastgelegd wat de ESG-bepalingen zijn waar die dienstverlener specifiek aan moet voldoen.

Pensioenfondsen kunnen voor verschillende beleggingscategorieën verschillende uitbestedingsrelaties hebben. Zelfs binnen beleggingscategorieën kunnen Pensioenfondsen verschillende uitbestedingsrelaties hebben. Over het algemeen geldt het volgende voor de beïnvloedingsmogelijkheden van Pensioenfondsen:

- De beïnvloedingsmogelijkheden van een Pensioenfonds zijn vaak **groot** wanneer een Pensioenfonds (binnen een bepaalde Beleggingscategorie) een **gesegregeerd mandaat** heeft of **een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft**;
- De beïnvloedingsmogelijkheden van een Pensioenfonds zijn in het algemeen **klein** wanneer een Pensioenfonds (binnen een bepaalde Beleggingscategorie) een **minderheidsaandeel in een beleggingsfonds** heeft. De beïnvloedingsmogelijkheden van het Pensioenfonds zijn dan **beperkt**.

Het Pensioenfonds blijft eindverantwoordelijk voor het uitvoeren van het Convenant. Waar het Pensioenfonds ziet of verwacht dat dit niet lukt, dient het Pensioenfonds in gesprek te gaan met de vermogensbeheerder hoe hiermee om te gaan.

Zelf beleggen

Indien het Pensioenfonds (eventueel binnen een bepaalde beleggingscategorie) zelf belegt is er geen sprake van een uitbestedingsrelatie. In dat geval is het (verantwoord) beleggingsbeleid direct van toepassing. De criteria die in paragraaf 4.1 van het Convenant aan de uitbesteding worden gesteld kunnen dan het beste verwerkt worden in (verantwoord) beleggingsbeleid van het Pensioenfonds, gelijk de criteria onder 3.1.

Gesegregeerde mandaten

Indien het Pensioenfonds (eventueel binnen een bepaalde beleggingscategorie) middels een gesegregeerd mandaat belegt, heeft het Pensioenfonds vaak veel beïnvloedingsmogelijkheden. Zo kan het Pensioenfonds in het mandaat laten opnemen dat haar eigen (verantwoord) beleggingsbeleid op het betreffende mandaat van toepassing is.

Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds

Indien het Pensioenfonds (binnen een bepaalde Beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kan met de Beheerder in gesprek worden gegaan om de inhoud van het (verantwoord) beleggingsbeleid van het betreffende Pensioenfonds in de Fondsvoorwaarden te laten overnemen, echter dit dient te geschieden d.m.v. de participantenvergaderingen. Zo'n verzoek tot wijziging kan worden ingediend door de beheerder en de juridisch eigenaar, welke door een van de participanten is ingebracht (de Fondsvoorwaarden dienen hierover uitsluitel te geven). In andere gevallen heeft het Pensioenfonds geen formele zeggenschap, en kan een Pensioenfonds alleen voorkeuren kenbaar maken via inspraak tijdens klantenraadbijeenkomsten of ander contact met de beheerder.

Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds

Wanneer een Pensioenfonds een minderheidsaandeel heeft in een beleggingsfonds zijn de beïnvloedingsmogelijkheden beperkt. U kunt de criteria van 4.1 in dat geval het beste meenemen in de selectiecriteria voor beleggingsfondsen. De [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#)⁴³ is daarvoor een handig hulpmiddel.

Tabel 2 bevat:

1. Een overzicht met de relevante artikelen uit het IMVB-Convenant;
2. Toelichting op de criteria van de Convenanttekst;
3. Bijpassende voorbeeldteksten, waarbij onderscheid is gemaakt tussen gesegregeerde mandaten, een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds en een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds;
4. Het document waarin u de betreffende voorbeeldtekst kunt opnemen.

---

⁴³ Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#).

Tabel 2: voorbeeldteksten uitbesteding

[In nieuwe contracten met Externe Dienstverleners opnemen dat de Externe Dienstverlener:]

Artikel Convenant 4.1a		
ESG implementeert in beleid en managementsystemen en langetermijnwaardecreatie als een leidend principe hanteert.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Gesegregeerde mandaten</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. Uw beleid moet dan voldoen aan de criteria die in paragraaf 3.1 van het IMVB-Convenant beschreven worden. Daaronder valt ook een beschrijving van hoe langetermijnwaardecreatie als leidend principe gehanteerd wordt (3.1f). In aanvulling op de criteria uit paragraaf 3.1 van het Convenant kunt u de volgende bronnen raadplegen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u> (OESO, 2017), paragraaf 2.1. • Het <u>Servicedocument Verantwoord Beleggen</u> (Pensioenfederatie, 2016), paragraaf 5.1 (visie) en 5.2 (beleid). • De <u>PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</u>⁴⁴. 	<p>“Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing.”</p> <p>Of:</p> <p>“De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien”</p>	<p>(Verantwoord) beleggingsbeleid & contract</p>

⁴⁴ Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), PRI Manager Selection Guide for Asset Owners.

<p>In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid op het mandaat van toepassing is.</p>		
<p>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het <u>prospectus</u> kunt u bij de selectie van het fonds onderzoeken in hoeverre het prospectus voldoet aan uw beleggingsbel et beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. Wanneer er geen formele inspraak is vastgelegd, kunt u informeel uw fondsbeheerder beïnvloeden. Uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan voldoen aan de criteria ten aanzien van beleid en managementsystemen zoals hierboven beschreven.</p>	<p>“Op dit contract is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing.” Of: “De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien” Zie paragraaf 3.1b en 3.1f.</p>	<p>Contract uitvoerder Fondsvoorwaarden externe dienstverlener</p>
<p>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre het prospectus voldoet aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <u>PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</u>⁴⁵ is daarvoor een handig hulpmiddel samen met de <u>PRI How can a passive investor be a responsible investor</u>⁴⁶. Uw beleid, en de selectiecriteria</p>	<p>“Dit per [datum] door ons geselecteerde beleggingsfonds voldoet aan [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] op de volgende manier (..)” Zie paragraaf 3.1b en 3.1f.</p>	<p>Selectiecriteria beleggingsfondsen</p>

⁴⁵ Idem.

⁴⁶ Principles for Responsible Investment (PRI) (2019), PRI How can a passive investor be a responsible investor.

voor beleggingsfondsen, moeten dan voldoen aan de criteria ten aanzien van beleid en managementsystemen zoals hierboven beschreven.		
Artikel Convenant 4.1b		
(Potentiële) negatieve impact van activiteiten in de beleggingscategorieën van het deelnemend Pensioenfonds identificeert en prioriteert, en daarbij relevante stakeholders betreft.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
Gesegregeerde mandaten Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het IMVB-Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.	"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing." Of: "De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien"	Mandaat
Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het IMVB-Convenant zijn opgenomen.	"Op dit contract is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing." Of: "De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien" Zie paragraaf 3.1b.	Contract uitvoerder Fondsvoorwaarden externe dienstverlener
Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het	'Dit per [datum] door ons geselecteerde beleggingsfonds voldoet aan [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] op de volgende manier (..)'	Selectiecriteria beleggingsfondsen

<p>beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre het prospectus voldoet aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <u>PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</u>⁴⁷ is daarvoor een handig hulpmiddel samen met de <u>PRI How can a passive investor be a responsible investor</u>⁴⁸. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan "Investor Actions" van paragraaf 2.2 (p.32) van het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>⁴⁹ wordt voldaan. In tabel 1 (p.31) wordt daarbij onderscheid gemaakt per beleggingscategorie.</p>	<p>Zie paragraaf 3.1b.</p>	
<p>Artikel Convenant 4.1c Invloed zal aanwenden en waar nodig en mogelijk vergroten om te bevorderen dat negatieve impact van activiteiten in de Beleggingscategorieën wordt voorkomen of gemitigeerd.</p>		
<p>Toelichting</p>	<p>Voorbeeldtekst</p>	<p>Document</p>
<p>Gesegregeerde mandaten</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>	<p>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing."</p> <p>Of:</p> <p>"De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien"</p>	<p>Mandaat</p>
<p>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</p>	<p>"Op dit contract is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing."</p>	<p>Contract uitvoerder</p>

⁴⁷ Principles for Responsible Investment (PRI) (2018) PRI Manager Selection Guide for Asset Owners.

⁴⁸ Principles for Responsible Investment (PRI) (2019), PRI How can a passive investor be a responsible investor.

⁴⁹ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors.

<p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan artikel 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen.</p>	<p>Of: “De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien”</p> <p>Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.</p>	<p>Fondsvoorwaarden externe dienstverlener</p>
<p>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsvoorwaarden voldoen aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <u>PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</u>⁵⁰ is daarvoor een handig hulpmiddel samen met de <u>PRI How can a passive investor be a responsible investor</u>⁵¹. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan “Investor Actions” van paragraaf 2.3 (p.32) van het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>⁵² wordt voldaan. Het richtsnoer bevat aanbevelingen voor actieve en passieve beleggingsstrategieën (tabel 2, p.42) en voor verschillende beleggingscategorieën (tabel 3, p.42).</p>	<p>‘Dit per [datum] door ons geselecteerde beleggingsfonds voldoet aan [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] op de volgende manier (..)’</p> <p>Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.</p>	<p>Selectiecriteria beleggingsfondsen</p>

⁵⁰ Principles for Responsible Investment (PRI) (2018) PRI Manager Selection Guide for Asset Owners.

⁵¹ Principles for Responsible Investment (PRI) (2019), PRI How can a passive investor be a responsible investor.

⁵² OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors.

Artikel Convenant 4.1d		
Invloed zal aanwenden en waar nodig en mogelijk vergroten om beursgenoteerde ondernemingen waarin belegd wordt en die een negatieve impact veroorzaken of daaraan bijdragen, op basis van tijdsgebonden vragen te stimuleren om negatieve impact te voorkomen en/of te mitigeren en/of te stimuleren om herstel en/of verhaal te bieden conform artikel 8.2.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
Gesegregeerde mandaten Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.	"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing." Of: "De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien"	Mandaat
Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen.	"Op dit contract is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing." Of: "De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien" Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.	Contract uitvoerder Fondsvoorwaarden externe dienstverlener
Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een	'Dit per [datum] door ons geselecteerde beleggingsfonds voldoet aan [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] op de volgende manier (..)'	Prospectus beleggingsfonds

<p>beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsvoorwaarden voldoen aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. <u>De PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</u>⁵³ is daarvoor een handig hulpmiddel samen met de <u>PRI How can a passive investor be a responsible investor</u>⁵⁴. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan "Investor Actions" van paragraaf 2. (p.32) van het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>⁵⁵ wordt voldaan. Het richtsnoer bevat aanbevelingen voor actieve en passieve beleggingsstrategieën (tabel 2, p.42) en voor verschillende beleggingscategorieën (tabel 3, p.42).</p>	<p>Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.</p>	<p>Selectiecriteria beleggingsfondsen</p>
<p>Artikel Convenant 4.1e Indien artikel 8.3 van toepassing is, processen inricht om herstel en/of verhaal beschikbaar te maken.</p>		
<p>Toelichting</p>	<p>Voorbeeldtekst</p>	<p>Document</p>
<p>Gesegregeerde mandaten</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moet dan artikel 3.1b van het IMVB-Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>	<p>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing."</p> <p>Of:</p> <p>"De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien"</p>	<p>Mandaat</p>

⁵³ Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), PRI Manager Selection Guide for Asset Owners.

⁵⁴ Principles for Responsible Investment (PRI) (2019), PRI How can a passive investor be a responsible investor.

⁵⁵ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors.

<p>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</p> <p>Wanneer uw p=Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus. Wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moet dan artikel 3.1b van het IMVB-Convenant de informatie zoals hierboven omschreven bevatten.</p>	<p>“Op dit contract is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing.”</p> <p>Of:</p> <p>“De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien”</p> <p>Zie paragraaf 3.1b.</p>	<p>Contract uitvoerder</p> <p>Fondsvoorwaarden externe dienstverlener</p>
<p>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsvoorwaarden voldoen aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <u>PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</u>⁵⁶ is daarvoor een handig hulpmiddel samen met de <u>PRI How can a passive investor be a responsible investor</u>⁵⁷. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan “Investor Actions” van paragraaf 2.5 (p.45) van het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>⁵⁸ wordt voldaan.</p>	<p>‘Dit per [datum] door ons geselecteerde beleggingsfonds voldoet aan [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] op de volgende manier (..)’</p> <p>Zie paragraaf 3.1b.</p>	<p>Prospectus beleggingsfonds</p> <p>Selectiecriteria beleggingsfondsen</p>

⁵⁶ Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), PRI Manager Selection Guide for Asset Owners.

⁵⁷ Principles for Responsible Investment (PRI) (2019), PRI How can a passive investor be a responsible investor.

⁵⁸ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors.

Artikel Convenant 4.1f		
Indien wordt overgegaan tot (tijdelijke) vermindering of desinvestering van beleggingen in ondernemingen die zijn geprioriteerd op basis van de ernst van de negatieve impact, de mogelijke negatieve impacts voor benadeelden daarvan heeft meegewogen.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Gesegregeerde mandaten</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moet dan artikel 3.1b van het IMVB-Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>	<p>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing."</p> <p>Of:</p> <p>"De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien"</p>	Mandaat
<p>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus. Wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid en de fondsvoorwaarden, moet dan artikel 3.1b van het IMVB-Convenant zijn opgenomen.</p>	<p>"Op dit contract is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing."</p> <p>Of:</p> <p>"De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien"</p> <p>Zie paragraaf 3.1b.</p>	Contract uitvoerder Fondsvoorwaarden externe dienstverlener
<p>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het</p>	<p>"Dit per [datum] door ons geselecteerde beleggingsfonds voldoet aan [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] op de volgende manier [..]"</p>	Rapportagevereisten & fondsrapportage

<p>beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsvoorwaarden voldoen aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <u>PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</u>⁵⁹ is daarvoor een handig hulpmiddel samen met de <u>PRI How can a passive investor be a responsible investor</u>⁶⁰. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan dit criterium wordt voldaan. Voor meer informatie, raadpleeg "considering divestment and exclusions" (p.39-41) van het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>⁶¹.</p>		
<p>Artikel Convenant 4.1g</p> <p>Verantwoording aflegt door resultaten te monitoren en te rapporteren aan het deelnemende Pensioenfonds, met inachtneming van de rapportagevereisten zoals beschreven in paragraaf 5 van dit Convenant.</p>		
<p>Toelichting</p>	<p>Voorbeeldtekst</p>	<p>Document</p>
<p>Gesegregeerde mandaten</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw rapportagerichtlijnen laten vastleggen in het mandaat. In uw mandaat moeten dan de criteria zoals beschreven in artikel 3.1b van het IMVB-Convenant worden vastgelegd. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>	<p>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing."</p> <p>Of:</p> <p>"De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMVB-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien"</p>	<p>Mandaat & rapportagevereisten</p>
<p>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</p>	<p>"Dit per [datum] door ons geselecteerde beleggingsfonds voldoet aan [naam van het betreffende (verantwoord)</p>	<p>Rapportagevereisten & fondsrapportage</p>

⁵⁹ Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), PRI Manager Selection Guide for Asset Owners.

⁶⁰ Principles for Responsible Investment (PRI) (2019), PRI How can a passive investor be a responsible investor.

⁶¹ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors.

<p>Indien het beleggingsbeleid op het gebied van Verantwoord Beleggen door de participantenvergadering is bekrachtigd, is het beleggingsbeleid van het Fonds gewijzigd en dient het Fonds hierover in de fondsrapportage te rapporteren. De inhoud van de fondsrapportage zal dan overeen moeten komen met uw rapportagevereisten. De rapportagevereisten zullen dan de criteria zoals beschreven in artikel 3.1b van het IMVB-Convenant moeten bevatten.</p>	<p>beleggingsbeleid] op de volgende manier [...]“Op dit contract is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid per contractdatum] van toepassing.”</p> <p>Of:</p> <p>“De vermogensbeheerder onderkent dat het Pensioenfonds zich committeert aan het IMBV-convenant en de OESO-richtlijnen en verleent diensten om hierin zoveel als mogelijk hierin te voorzien”</p> <p>Zie paragraaf 3.1b.</p>	
<p>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsrapportage voldoet aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <u>PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</u>⁶² is daarvoor een handig hulpmiddel samen met de <u>PRI How can a passive investor be a responsible investor</u>⁶³. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan artikel 3.1b van het IMVB-Convenant wordt voldaan.</p>	<p>‘Dit per [datum] door ons geselecteerde beleggingsfonds voldoet aan [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] op de volgende manier (..)’</p> <p>Zie paragraaf 3.1b</p>	<p>Rapportagevereisten & selectiecriteria beleggingsfondsen</p>

⁶² Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), PRI Manager Selection Guide for Asset Owners.

⁶³ Principles for Responsible Investment (PRI) (2019), PRI How can a passive investor be a responsible investor.

Monitoring van de uitbesteding

Zoals in artikel 4.1 van het Convenant wordt geconstateerd, besteden deelnemende Pensioenfondsen veel activiteiten in de beleggingsketen uit aan externe dienstverleners, maar blijven zij zelf verantwoordelijk voor de implementatie van de OESO-richtlijnen en de UNGP's in de beleggingscategorieën. Daarom dienen zij de implementatie van het beleid betreffende de OESO-richtlijnen en de UNGP's door externe dienstverleners te monitoren. Zoals in 'Uitbesteding' (artikel 4.1 Convenant) wordt opgemerkt, bestaat er een grote variëteit aan uitbestedingsrelaties, contracten en bijbehorende beïnvloedingsmogelijkheden in de pensioensector. Hier moet rekening mee worden gehouden bij de monitoring van de uitbesteding, deze dient immers aan te sluiten bij het type uitbestedingsrelatie. Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u (of -indien van toepassing- uw fiduciair beheerder) met de fondsbeheerder in gesprek gaan over rapportages ten aanzien van ESG-beleid. Wanneer uw Pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u (of -indien van toepassing- uw fiduciair beheerder) bij de selectie van het beleggingsfonds rekening houden met de manier waarop het fonds rapporteert over ESG-beleid. Indien een rapportageverplichting over de uitvoering van ESG-beleid door een externe dienstverlener, zoals ESG-dataleveranciers of ESG-engagement providers, al onderdeel uitmaakt van de dienstverlening zelf, hoeft de uitbestedingsovereenkomst op dit punt niet te worden aangepast. Rapportage en transparantie heeft ook als functie om deelnemers mee te nemen in prioriteiten die fonds gesteld heeft.

Tabel 3 bevat:

1. Een overzicht met de relevante artikelen uit het IMVB-Convenant;
2. Toelichting op de criteria van de Convenanttekst;
3. Bijpassende voorbeeldteksten;
4. Het document waarin u de betreffende voorbeeldtekst kunt opnemen.

TABEL 3: VOORBEELDTEKSTEN MONITORING VAN DE UITBESTEDING

[TEN BEHOEVE VAN DE MONITORING NEMEN DEELNEMENDE PENSIOENFONDSEN ZO SNEL MOGELIJK, DOCH UITERLIJK BINNEN DRIE JAAR NA INWERKINGTREDING VAN HET CONVENANT IN RAPPORTAGEVEREISTEN MET EXTERNE DIENSTVERLENERS TEN MINSTE OP:]

Artikel Convenant 5.1a		
De voortgang van de uitvoering van het ESG-beleid van de betreffende externe dienstverlener en/of het ESG-Beleid van het betreffende deelnemende Pensioenfonds.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Als u uw eigen verantwoord beleggen beleid laat uitvoeren door een (of meerdere) externe dienstverlener(s) kunt u in de rapportageverplichtingen van die externe dienstverlener(s) laten opnemen dat zij over de voortgang van de uitvoering van uw ESG-beleid dienen te rapporteren. Behulpzaam zijn:</p> <p>De OESO Due Diligence Handreiking voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (zie: www.oesorichtlijnen.nl/documenten/publicatie/2019/06/06/oeso-due-diligence-handreiking-voor-mvo-nls): zie p.88 van de Due Diligence Handreiking).</p> <p>De Guiding Principles UNGP Reporting Framework</p> <p>Als u uw eigen rapportage baseert op de Guiding Principles van het UNGP Reporting Framework, dan is het logisch dat Externe Dienstverleners ook op basis hiervan rapporteren, zie https://www.ungpreporting.org/framework-guidance/.</p>	<p>"[naam externe dienstverlener] dient op kwartaalbasis te rapporteren over de voortgang van de uitvoering van [naam ESG-beleid van uw fonds]".</p> <p>"[naam externe dienstverlener] dient op kwartaalbasis te rapporteren over de voortgang van uitvoering van [naam ESG-beleid van uw externe dienstverleners]".</p>	<p>Rapportagevereisten/ Service Level Agreement (SLA)</p> <p>Rapportagevereisten/ SLA</p>

Artikel Convenant 5.1b		
De ESG risico-identificatie methodologie van de externe dienstverlener en bevindingen over de negatieve impact die geïdentificeerd is in de beleggingscategorieën.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Dit onderdeel van de monitoring van uitbesteding is van toepassing op externe dienstverleners die ESG-risico's dienen te identificeren, zoals fiduciair beheerders, vermogensbeheerders en ESG-dataleveranciers.</p> <p>In aanvulling op artikel 5.1a kunt u voor deze externe dienstverleners in de rapportagevereisten een tekst opnemen zoals in het voorbeeld hiernaast.</p> <p>Voor externe Dienstverleners waarbij ESG risico-identificatie geen onderdeel uitmaakt van de dienstverlening, zoals sommige ESG-engagement providers die alleen engagement uitvoeren voor al geselecteerde bedrijven en ESG-risico's, is deze rapportageverplichting niet van toepassing.</p>	<p>"Daarbij dient de betreffende partij(-en) met betrekking tot de relevante verleende diensten ten minste te rapporteren over:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De methode die gebruikt is om potentiële en daadwerkelijke negatieve ESG-impacts te identificeren; • Potentiële en daadwerkelijke negatieve ESG-impacts die geïdentificeerd zijn binnen uw verschillende beleggingsportefeuilles." 	Rapportagevereisten/SLA
Artikel Convenant 5.1c		
Informatie over hoe de externe dienstverlener namens het deelnemende Pensioenfonds getracht heeft negatieve impact van activiteiten in de beleggingscategorieën te voorkomen en/of te mitigeren en/of te stimuleren om herstel en/of verhaal te bieden.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>In aanvulling op artikel 5.1a kunt u de onder voorbeeldtekst opgenomen elementen in de rapportagevereisten opnemen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • "Ondernemingen/ activiteiten die worden uitgesloten van het beleggingsuniversum; • Ondernemingen/ activiteiten waarmee engagement is gevoerd; • De SMART- doelstelling(en) van engagement per onderneming/activiteit (inclusief het bieden van herstel en/of verhaal indien van toepassing); • De voortgang van lopende engagementtrajecten; • De resultaten van afgeronde engagementtrajecten; 	Rapportagevereisten/SLA

	<ul style="list-style-type: none"> Beslissingen die genomen zijn en bijbehorende motivering m.b.t. (tijdelijke) vermindering van beleggingen of desinvesteringen, en hoe mogelijke negatieve impacts voor benadeelden daarvan zijn meegewogen.” 	
Artikel Convenant 5.1d Informatie over de op basis van de ernst van de negatieve impact geprioriteerde beursgenoteerde ondernemingen, waarbij het aanwenden van invloed binnen het daarvoor gestelde tijdspad niet heeft geleid tot voldoende voortgang.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
Zie de voorbeeldtekst onder 5.1c.	Zie de voorbeeldtekst onder 5.1c.	Rapportagevereisten/ SLA

Rapportage en transparantie

Artikel 6.1 van het Convenant leidt in met de volgende tekst: "De Pensioenwet stelt dat Pensioenfondsen in hun bestuursverslag dienen te vermelden op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen (artikel 135 lid 4, van de Pensioenwet). De implementatie van IORP II in nationale wetgeving vereist vanaf het moment van inwerkingtreding dat in de verklaring inzake beleggingsbeginselen wordt opgenomen op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met ESG-factoren. De verklaring beleggingsbeginselen wordt openbaar gemaakt."

Zo snel mogelijk, maar uiterlijk drieënhalf jaar na inwerkingtreding van het Convenant zullen deelnemende Pensioenfondsen conform de OESO-richtlijnen en de UNGP's over de resultaten van het ESG-beleid rapporteren en communiceren waarbij rekening wordt gehouden met commerciële vertrouwelijkheid en andere veiligheidsoverwegingen (zie p.43 van het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers). Due diligence zoals omschreven in de OESO-richtlijnen en de UNGP'S vereist het proactief communiceren van relevante informatie over due diligence-beleid en -processen en over de uitgevoerde maatregelen om daadwerkelijke of potentiële negatieve gevolgen te identificeren en aan te pakken (zie paragraaf 2.4 van het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers). Rapportage en transparantie heeft ook als functie om deelnemers mee te nemen in prioriteiten die fonds gesteld heeft.

Het Verzekeringsconvenant heeft enkele handreikingen opgesteld hieromtrent. Deze kunnen ook zeker van pas komen bij de implementatie van het IMVB Convenant Pensioenfondsen:

- Transparantie over engagement
- Transparantie ernstige misstanden
- Voorbeelden transparantie over ESG
- Rapporteren duurzame ontwikkelingsdoelen
- Prioriteiten ESG due diligence
- Effectiviteit ESG-beleid

Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) & Taxonomie

Parrallel aan het Convenant worden er nieuwe verplichtingen gesteld over het rapporteren over duurzaamheidsbeleid bij Pensioenfondsen⁶⁴. De Pensioenfederatie heeft over de rapportageverplichtingen onder level 1 wetgevingen van SFDR en Taxonomie een servicedocument opgesteld.

---

⁶⁴ Verordening (EU) 2019/2088 van het Europees Parlement en de Raad van 27 november 2019 betreffende informatieverstopping over duurzaamheid in de financiële dienstensector. Zie: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2088&from=EN>.

TABEL 4: VOORBEELDTKSTEN RAPPORTAGE EN TRANSPARANTIE
[DIE RAPPORTAGE EN TRANSPARANTIE BEVAT TEN MINSTE:]

Artikel Convenant 6.1a		
Onder het beginsel van pas-toe-of-leg-uit, voor zover onder meer juridisch en praktisch mogelijk en rekening houdend met proportionaliteit, jaarlijks met een kwartaal en maximaal een jaar vertraging, een lijst van namen van ondernemingen en/of beleggingsfondsen binnen de beursgenoteerde aandelenportefeuille(s) waarin het vermogen van het deelnemend Pensioenfonds over de voorgaande periode belegd was.		
Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Proportionaliteit verwijst naar de karakteristieken en beïnvloedingsmogelijkheden van een Pensioenfonds, niet naar de omvang van individuele aandelenbeleggingen (zie Bijlage 1 bij het Convenant).</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds een meerderheidsaandeel heeft in een beleggingsfonds met daarin aandelen van beursgenoteerde ondernemingen, kunt u (of indien van toepassing uw fiduciair beheerder) met de fondsbeheerder in gesprek gaan over publicatie van de ondernemingen waarin wordt belegd.</p> <p>Wanneer uw Pensioenfonds een minderheidsaandeel heeft in een beleggingsfonds met daarin aandelen van beursgenoteerde ondernemingen, kunt u bij de selectie van het fonds rekening houden met de publicatie van de ondernemingen waarin wordt belegd.</p> <p>Bij deelname in actief beheerde beleggingsfondsen kan het zijn dat een fondsbeheerder publicatie juridisch niet toestaat of hier praktisch gezien niet aan meewerkt. In dat geval dient u dit te vermelden in uw rapportage.</p> <p>Bij deelname in passief beheerde beleggingsfondsen op basis van een index waarvan de samenstelling openbaar is,</p>	<p>Een voorbeeld van publieke rapportage over alle beleggingen in beursgenoteerde aandelen van een Pensioenfonds staat hier:</p>	<p>Website</p>

Verordening (EU) 2020/852 van het Europees parlement en de Raad van 18 juni 2020 betreffende de totstandbrenging van een kader ter bevordering van duurzame beleggingen en tot wijziging van Verordening (EU) 2019/2088. Zie: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0852&from=NL> .

eventueel in combinatie met een uitsluitingslijst of een andere aanpassing aan de index waarvan de samenstelling ook openbaar is, kunt u ook de naam van het beleggingsfonds rapporteren (bij voorkeur met een verwijzing naar de betreffende index) in plaats van de namen van alle afzonderlijke ondernemingen waarin via dit fonds wordt belegd.

Transparantielijst Aandelen
(Indirecte beleggingen in beursgenoteerde aandelen per 31-12-2018)

A | B | C | D | E | F | G | H | I | J | K | L | M | N | O | P | Q | R | S | T | U | V | W | X | Y | Z |

Naam onderneming Zoeken

Naam Onderneming	Land	Sector	Belang in €
3I GROUP PLC	Verenigd Koninkrijk	Capital Markets	9.287.032
3M CO	Verenigde Staten	Industrial Conglomerates	80.615.399
3SBIO INC	China	Biotechnology	2.253.359
58.COM INC	China	Interactive Media & Services	7.504.495
77 BANK LTD/THE	Japan	Banks	1.435.591
A2A SPA	Italië	Multi-Utilities	10.769.798
AAC TECHNOLOGIES HOLDINGS IN	Hong Kong	Electronic Equipment, Instruments & Components	2.777.581
AALBERTS INDUSTRIES NV	Nederland	Machinery	1.588.059
ABB INDIA LTD	India	Electrical Equipment	629.044
ABB LTD-REG	Zwitserland	Electrical Equipment	38.880.367
ABBOTT LABORATORIES	Verenigde Staten	Health Care Equipment & Supplies	155.529.885
ABBVIE INC	Verenigde Staten	Biotechnology	98.458.788
ABC-MART INC	Japan	Specialty Retail	7.449.827
ABN AMRO GROUP NV	Nederland	Banks	15.454.500
ABU DHABI COMMERCIAL BANK	Verenigde Arabische Emiraten	Banks	10.952.020
AC ALROSA OJSC	Rusland	Metals & Mining	1.584.456
ACC LTD	India	Construction Materials	979.262
ACCENTURE PLC-CL A	Verenigde Staten	IT Services	143.144.343
ACCIONA SA	Spanje	Electric Utilities	970.024
ACCOR SA	Frankrijk	Hotels, Restaurants & Leisure	4.616.243
ACER INC	Taiwan	Technology Hardware, Storage & Peripherals	3.209.252
ACERINOX SA	Spanje	Metals & Mining	741.290
ACKERMANS	België	Diversified Financial Services	2.423.005
ACS ACTIVIDADES CONS Y SERV	Spanje	Construction & Engineering	25.265.632
ACTIVISION BLIZZARD INC	Verenigde Staten	Entertainment	23.659.329
ACUTY BRANDS INC	Verenigde Staten	Electrical Equipment	3.180.759
ADANI ENTERPRISES LTD	India	Trading Companies & Distributors	1.337.328
ADANI PORTS AND SPECIAL ECON	India	Transportation Infrastructure	5.909.743
ADANI POWER LTD	India	Independent Power and Renewable Electricity Producers	151.867
ADARO ENERGY TBK PT	Indonesië	Oil, Gas & Consumable Fuels	2.696.327

1 - 30 >

Figuur 5 voorbeeld transparantielijst aandelen van Pensioenfonds Zorg & Welzijn⁶⁵

⁶⁵ <https://www.pfzw.nl/over-pfzw/zo-beleggen-we/waar-in-we-beleggen/overzicht-aandelen.html>

Artikel Convenant 6.1b

De aanpak van het deelnemende Pensioenfonds (al dan niet via externe dienstverleners) ten aanzien van due diligence conform de OESO-richtlijnen en de UNGP's.

Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Dit sluit aan op artikel 3.1b van het Convenant, onder Beleid. Deelnemende Pensioenfondsen zullen conform de OESO-richtlijnen en de UNGP's over de resultaten van het ESG-beleid rapporteren. U kunt verder een toelichting geven op uw huidige aanpak en uw huidige rapportage.</p> <p>Due diligence is een proces, geen eindresultaat. Het is belangrijk dit proces zo snel mogelijk in gang te zetten en verder uit te bouwen. Het doel van due diligence is om negatieve ESG-impact op andere stakeholders te identificeren en mitigeren.</p> <p>Pensioenfondsen kunnen due diligence en de communicatie erover ook in samenwerking met andere pensioenfondsen aanpakken.</p> <p>Laat voor ieder van de zes due diligence-stappen zien hoe ze worden meegenomen in de evaluatiecyclus, ook op bestuursniveau en waar verantwoordelijkheden zijn belegd.</p> <p>Voorbeelden hoe dit kan bij verschillende beleggingen zijn te vinden in hoofdstuk 4.</p>	Zie 3.1b	(Verantwoord) beleggingsbeleid (mits publiek beschikbaar)

Artikel Convenant 6.1c

Een toelichting op hoe het ESG-beleid van het deelnemende Pensioenfonds geïntegreerd is in de verschillende beleggingscategorieën waarin het deelnemende Pensioenfonds belegt.

Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
--------------------	-----------------------	-----------------

<p>Dit artikel van het Convenant volgt uit een concrete aanbeveling, die is opgenomen in het <u>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</u>⁶⁶ (p. 43).</p> <p>Bij voorkeur publiceert een fonds één rapportage over haar ESG-beleid en activiteiten, bijvoorbeeld van de aangestelde fiduciair manager. Een fonds kan ook meerdere rapportages publiceren van verschillende (asset) managers met een toelichting hoe deze zich tot elkaar verhouden. Bijvoorbeeld: dit is de rapportage over aandelen ontwikkelde markten en deze over credits opkomende markten.</p> <p>Het is het meest praktisch om zoveel mogelijk de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)-indeling en OESO-richtlijnen en UNGPs te hanteren. Dit maakt het voor Pensioenfondsen makkelijk om zowel aan het convenant en (nieuwe) wetgeving te voldoen.</p>	<p>Een voorbeeld van een rapportage van <i>PMT</i> en <i>Philips Pensioenfondsen</i> vindt u via de links. Hierin wordt onder meer toegelicht hoe de ESG due diligence-stappen risico-identificatie (stap 2) en mitigatie (stap 3) zijn geïntegreerd in de Beleggingscategorieën beursgenoteerde aandelen ontwikkelde markten en staatsobligaties.</p> <p>NB: dit is een voorbeeld voor een deel van de beleggingscategorieën. De verwachting is dat dit voor alle beleggingscategorieën (conform de convenantsdefinitie) waarin het Pensioenfonds belegd is gerapporteerd wordt.</p>	<p>(Jaar)verslag (verantwoord) beleggen</p>
--	---	---

⁶⁶ OECD (2017), OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: *Responsible business conduct for institutional investors*.

5 ESG-INTEGRATIE

PMT wil zelf bepalen waar het in belegt en dit kunnen uitleggen aan deelnemers en de maatschappij. Daarom belegt PMT bijvoorbeeld niet in een standaard aandelenindex die door een andere partij is samengesteld, maar willen we vanuit de eigen doelstellingen en beginselen regels bepalen over de manier waarop we investeren. Daarbij wordt per sector een *due diligence* analyse uitgevoerd naar de grootste ESG-risico's binnen die sector. De identiteit van het pensioenfonds en de achterban worden zo zichtbaar in de manier waarop PMT belegt.

SAMENSTELLING BELEGGINGSPORTEFEUILLE PMT PER ULTIMO 2020

	X € 1 MILJOEN	IN PERCENTAGES
Vastgoedbeleggingen	7.295	7,5%
Aandelen	28.141	28,9%
Vastrentende waarden	61.623	63,3%
Overige beleggingen	278	0,3%
Totaal belegd vermogen	97.357	100%

AANDELENPORTEFEUILLE ONTWIKKELDE LANDEN

Eind 2018 introduceerde PMT de nieuwe Strategische Aandelenportefeuille voor ontwikkelde landen. In deze portefeuille staat rendement voorop en wordt alleen geïnvesteerd in ondernemingen die voldoen aan de financiële en principe (ESG) criteria van PMT. De mening van deelnemers heeft daarbij een belangrijke rol gespeeld.

De randvoorwaarden die PMT stelt, zijn:

- 1 Ondernemingen moeten voldoen aan wet- en regelgeving.
- 2 PMT wil niet investeren in de tabaks-, bont-, adult entertainment- en wapenindustrie.
- 3 PMT gelooft dat alleen bedrijven die een goede bedrijfsvoering hebben en daarin rekening houden met het milieu, mensen en de maatschappij op lange termijn goed presteren.
- 4 PMT investeert niet in sectoren waar PMT al op een andere manier risico loopt, zoals bepaalde bedrijven in de financiële sector.
- 5 PMT wil niet beleggen in onderneming die hoge faillissementskansen of slechte financiële karakteristieken hebben.

Figuur 6 voorbeeld PMT⁶⁷

⁶⁷ https://www.pmt.nl/media/k4scnziu/pmt_verantwoord_beleggen_jaarverslag_2020_def.pdf

Beleggingscategorie	Keuze voor beleggingen			Zorg voor beleggingen		
	Uitsluiting	Duurzame beleggingen (SDG's)**	Duurzaamheid betrekken in beleggingskeuzes**	Monitoring	Dialogo (Engagement)	Stemmen
Staatsobligaties wereldwijd	Ja	n.v.t.	Nee	Ja	Ja	n.v.t.
Bedrijfsobligaties wereldwijd	Ja	n.v.t.	Ja (via actief beheer)	Ja	Ja	n.v.t.
Hypotheke	n.v.t.	n.v.t.	Nee	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Staatsobligaties uit opkomende markten	Ja	n.v.t.	Ja (via actief beheer)	Ja	Ja	n.v.t.
Hoogrenderende bedrijfsobligaties	Ja	n.v.t.	Ja (via actief beheer)	Ja	Ja	n.v.t.
Cash	Ja*	n.v.t.	Nee	Ja	Ja	n.v.t.
Aandelen	Ja	Nee. Gepland voor 2021 via benchmark	Nee. Gepland voor 2021 via benchmark	Ja	Ja	Ja
Onroerend goed	Ja*	n.v.t.	Ja (via actief beheer)	Ja	Ja	Ja

Figuur 7, voorbeeld Philips Pensioenfondsen⁶⁸

Artikel Convenant 6.1d

Voor zover wettelijk mogelijk en dit geen afbreuk doet aan de effectiviteit van engagement, de activiteiten die namens het Pensioenfonds ondernomen zijn:

- I. Ondernemingen waarmee namens het deelnemende Pensioenfonds engagement wordt gevoerd en waarover;
- II. De resultaten van engagement namens het deelnemende Pensioenfonds bij specifieke ondernemingen;
- III. Beslissingen die het deelnemende Pensioenfonds genomen heeft wanneer engagement niet succesvol blijkt.

Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
Het rapporteren over de hiernaast aangegeven onderdelen voor alle engagementtrajecten is hierbij verplicht tenzij het wettelijk verboden is of afbreuk doet aan de effectiviteit van het engagement. Fondsen moeten in dat geval wel melden		(Jaar)verslag (verantwoord) beleggen/ engagement-rapportage

⁶⁸ https://philipspensioenfondsen.nl/sites/philipspensioenfondsen.nl/files/2021-07/MVB-beleid%20per%20beleggingscategorie_vdef.pdf

dat ze engagements voeren waarover ze niet verder publiceren vanwege deze redenen.

Voor deze rapportage kunt u gebruik maken van (een selectie van) de volgende datapunten:

- Aantal en namen van de bedrijven waarmee engagement wordt gevoerd;
- Aantal en soort contactmomenten, in totaal en per bedrijf;
- Per bedrijf: de vooraf geformuleerde engagementdoelstellingen;
- Per bedrijf: de (lokale) stakeholders waarmee het bedrijf in contact is over negatieve gevolgen van de activiteiten van het bedrijf;
- Per bedrijf: de doorlooptijd van het engagementtraject en welk resultaat behaald dient te worden om het engagement als succesvol te kwalificeren;
- Per bedrijf: tussentijdse uitkomsten en voortgang van de gesprekken. Een belangrijk aspect hierbij is in hoeverre het bedrijf (gewenst) beleid heeft geïmplementeerd zoals dat in de engagementdoelstelling(en) is geformuleerd;
- Per bedrijf: stappen die zijn gezet in het bewegen tot, dan wel het ondersteunen van het bedrijf bij het bieden van herstel en verhaal (zoals samenwerking met (niet) gerechtelijke instanties, opzetten van een klachtenmechanisme), waarbij is gespecificeerd in hoeverre dit is geverifieerd door een onafhankelijke partij;
- Per bedrijf, hoe negatieve gevolgen worden voorkomen en beperkt conform de OESO-richtlijnen en UNGP's en, in geval van UN Global Compact schending(en), in hoeverre wordt de schending voorkomen c.q. is deze opgeheven.

3.2. Voortgang thema

Per eind december 2020 laat het thema onderstaande voortgang op mijlpalen zien.

	Onderneming	Land	Mijlpaal			
			1.	2.	3.	4.
1	Deiide Campani-Milano S.P.A.	Italië				
2	Hormel Foods Corporation	Vereinigde Staten				
3	Kraft Heinz Company	Vereinigde Staten				
4	LVMH Moët Hennessy Louis Vuitton SE	Frankrijk				
5	Nestlé S.A.	Zwitserland				

Figuur 8 voorbeeld van voortgang per thema van Pensioenfonds Detailhandel⁶⁹

⁶⁹ <https://www.pensioenfondsdetailhandel.nl/content/homepage/Thematisch-DEN.pdf>

<p>Het OESO-richtsnoer voor institutionele investeerders (p. 43-44) zegt hier over:</p> <p>'Investors should strive to account for their due diligence processes to the extent possible while respecting confidentiality concerns.'</p> <p>Zie hiernaast het <u>voorbeeld</u> van Pensioenfonds Detailhandel.</p>		
<p>Artikel Convenant 6.1e</p> <p>Een toelichting op hoe het deelnemende Pensioenfonds bij aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin het deelnemende Pensioenfonds belegt, heeft gestemd conform de Richtlijn 2007/36/EG over het bevorderen van langetermijnbetrokkenheid van aandeelhouders.</p>		
<p>Toelichting</p>	<p>Voorbeeldtekst</p>	<p>Document</p>

Uw Pensioenfonds dient transparant te zijn over alle afzonderlijke namens uw fonds uitgebrachte stemmen, per aandeelhoudersvergadering en per onderwerp (zie ook Wft Art 5:87c lid 3). Hiervoor kan worden verwezen naar websites of rapportages van de externe dienstverleners waar deze info te vinden is. Zie bijvoorbeeld de webpagina van APG waarop dit onderaan volledig wordt gerapporteerd.

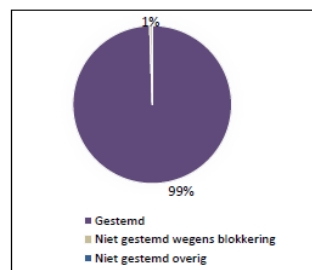
Daarnaast dient uw fonds een toelichting te geven op de belangrijkste stemmingen (zie ook Wft Art 5:87c lid 3).

Het gaat hier dus om de rapportage over de concrete implementatie van het stembeleid, gericht op het stimuleren van langetermijnwaardcreatie bij ondernemingen, in artikel 3.1e van het Convenant, onder Beleid. Ook hiervoor kan worden verwezen naar websites of rapportages van de externe dienstverleners waar deze info te vinden is.

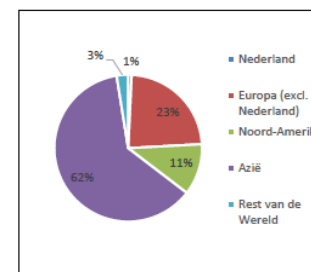
Op deze link staat het voorbeeld van BPF Schilders.

Stemmen in cijfers

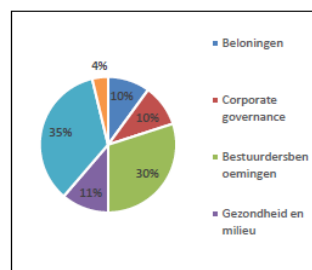
Gestemde aandeelhoudersvergaderingen

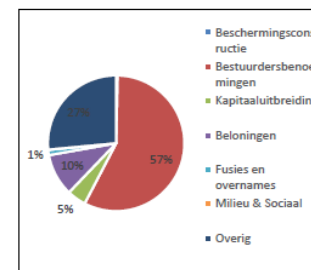
Verdeling aandeelhoudersvoorstellen(per regio)

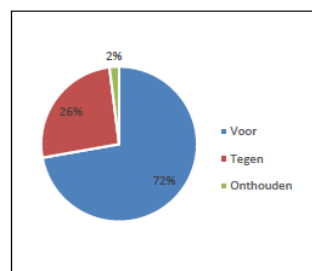
Verdeling aandeelhoudersvoorstellen (per categorie)

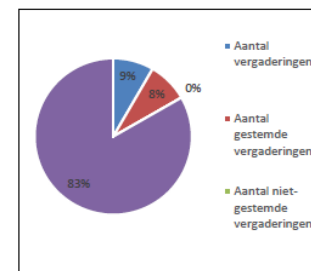
Verdeling managementvoorstellen (per categorie)

Verdeling steminstructies

Verdeling stemgedrag naar vergaderpunten

(Jaar)verslag
(verantwoord)
beleggen/
stemrapportage

Figuur 9, Hoe BPF Schilders gestemd heeft⁷⁰

Artikel Convenant 6.1f

Waar zinvol toekomstig ESG-beleid en ESG-doelstellingen.

⁷⁰ <https://www.bpfschilders.nl/over-ons/dit-presteren-we/pensioenbeleggen/we-beleggen-verantwoord/transparantie-en-dialogoog/>

Toelichting	Voorbeeldtekst	Document
<p>Het gaat hierbij om concrete doelstellingen m.b.t. ESG inclusief tijdpad.</p> <p>Zie hiernaast het <u>voorbeeld</u> van ABP.</p>	<p>Hierbij valt te denken aan: Vakbondsvrijheid hebben we als prioriteit vastgesteld o.b.v. ernst, schaal en onomkeerbaarheid. Volgend jaar willen we de gehele creditportefeuille op dit risico hebben doorgelicht.</p> <p style="text-align: center;">Onze doelen voor 2025</p> <p>We hebben een aantal doelen opgesteld die we willen bereiken. Zo willen we:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 20% van ons vermogen beleggen in bedrijven en projecten die meetbaar bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen; - de CO2-voetafdruk van onze aandelenportefeuille met 40% verminderen ten opzichte van 2015; - onze beleggingen in kolenmijnen (bij een omzet van meer dan 30%) en teerzand (bij een omzet van meer dan 20%) afbouwen; - € 15 miljard beleggen in duurzame en betaalbare energie, bijvoorbeeld door beleggingen in groene obligaties; - samen met Climate Action 100+ bijdragen aan het verbeteren van het klimaatbeleid van de bedrijven die het meeste invloed hebben op CO2-emissies via hun ketens en hun consumenten. <p><i>Figuur 10 voorbeeld van doelstellingen van ABP⁷¹</i></p>	<p>(Jaar)verslag (verantwoord) beleggen</p>

⁷¹ <https://www.abp.nl/over-abp/duurzaam-en-verantwoord-beleggen/waarin-belegt-abp/duurzame-beleggingen.aspx>

Dankwoord

Het instrumentarium is tot stand gekomen door intensieve samenwerking tussen Pensioenfondsen, de Pensioenfederatie, ngo's, vakbonden en de overheid in het kader van het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen. Het proces is gefaciliteerd door de SER. Wij willen graag alle leden van de werkgroep Instrumentarium, en alle mensen die achter de schermen meegelezen en gedacht hebben, hartelijk bedanken voor hun inbreng.

Leden van de werkgroep

Alex van der Meulen	Achmea IM
Hanna Riemersma	Amnesty International Nederland
Lucia van Westerlaak	FNV
Anna-Sophie Steinebach	Ministerie van Financiën
Ioan Nemes	Oxfam Novib
Dik-Jan Jalvingh	Oxfam Novib
Will-Jan Jacobs	Pensioenfederatie
Hedwig Peters	Pensioenfonds HaskoningDHV
Jelle Beenen	Pensioenfonds Hoogovens
Roeland de Knijf	PGGM
Nicolaas Meijers	Shell Asset Management Company
Nienke van der Veen	World Animal Protection
Laura Abels	SER
Martijn Huijnen	SER (voorzitter)

Vragen en meer informatie

Meer informatie over het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen op de [website](#).

Specifieke vragen over het instrumentarium en het Convenant kunt u richten aan: pensioenfondsenconvenant@ser.nl.

Voor leden van de Pensioenfederatie is het instrumentarium [hier](#) terug te vinden.

Pensioenfondsen Internationaal **MVO** | **SER**

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD
Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

T 070 3499 525
E communicatie@ser.nl

www.imvoconvenanten.nl/nl/pensioenfondsen

© 2022, Sociaal-Economische raad